

<https://jas.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Applied Sociology

E-ISSN: 2322-343X

Vol. 35, Issue 3, No.95, Autumn 2024, pp 1-28

Received: 27.04.2024 Accepted: 14.08.2024

Research Paper

Political Socialization in the Context of Ethnicity: Analyzing the Narrative of Sanandji Youth

Omid Ghaderzadeh *

Associate professor, Department of Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran
o.ghaderzadeh@uok.ac.ir

Behrouz Ghafouri

Master's degree in Sociology, Department of Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran
bghafori75@gmail.com

Introduction

Navigating the political landscape in multicultural societies often involves the challenge of accommodating citizens with diverse social and ethnic backgrounds, along with their preferred political values. This process is commonly pursued through the mechanism of political socialization. The concept of political socialization was first mentioned in the 1954 edition of the Handbook of Social Psychology, where the author noted its relevance to the study of how individuals acquire political identities, beliefs, values, attitudes, and behavioral patterns. Five years later, the first book dedicated to the topic "Political Socialization" was published by Hyman (Wasburn & Covert, 2017:3). Given the importance of political socialization in shaping social and political continuity and change, the present research aimed to delve into the institutional agents and their interrelationships involved in the political socialization process, taking individuals as the subject of investigation. The primary goal of this research was to understand the dimensions and sources of political socialization among a sample of Sanandji youth. Over the past decade, the participation rate of young people in elections had declined, while they had actively engaged in political protests. Undoubtedly, the political attitudes and orientations of young people were influenced not only by the political system, but also by the performance of political agents and the manner of political socialization. Particularly, the political socialization of Sanandji youth took place in a context where ethnicity was a decisive variable. The assumption of the present research was that ethnicity was a fundamental factor in shaping the political orientations of young people in Sanandaj. Compared to other regions of Iran, the Kurdish regions, including Sanandaj, had faced unfavorable conditions in terms of development indicators and social and political justice. Consequently, ethnic and religious differences were often interpreted as the source of Kurdistan's underdevelopment, further intensifying political alienation among the youth. Considering the significance of ethnicity and religion in Kurdistan Region, the primary question guiding this research was: What are the dimensions and sources of political socialization of youth in Sanandaj?

Materials & Methods

The current research employed a qualitative approach, specifically the narrative analysis method, to obtain the necessary data for understanding the political socialization of young people in Sanandaj. This method allowed the researchers to delve into the narratives and stories of the young participants, exploring their political attitudes, experiences, and their relationship with political issues.

The interactive narrative analysis model was utilized in this study. The interactive model involved a dialogue process between the speaker (participant) and the listener (researcher), where the participant shared his/her experiences

in specific contexts, such as family, peer groups, school, and university. This process was not a passive one; rather, the researcher actively engaged by asking questions and the participant responded, allowing the narrative to unfold.

Analyzing the interactive structure of these conversations held a great research value as it often revealed complex systems of various narratives and a rich reserve of political, social, and cultural values at the macro level and in specific situations (Riessman, 2007:83). The target population for the current research was young people aged 18 to 32 years in Sanandaj. Sampling continued until theoretical saturation was reached and the dimensions of the obtained themes were

* Corresponding author

Ghaderzadeh, O., & Ghafouri, B. (2024). Political socialization in the context of ethnicity: Analyzing the narrative of Sanandji Youth. *Journal of Applied Sociology*, 35(3), 1-28. <https://doi.org/10.22108/jas.2024.141279.2499>

clarified. This research was based on 36 in-depth interviews conducted in various locations. After the data were collected through semi-structured interviews, thematic analysis was employed to analyze the narratives. To ensure the interpretive validity of the research, the transcripts of the interviews and the researchers' perceptions and understandings of the narratives were provided to some participants, who were asked to read the content and confirm its accuracy.

Discussion of Results & Conclusion

The first step in this research was to understand the youth's perspective on the world of politics and its related issues. The analysis revealed that the government was the central focus in the young people's description of political action. However, the interviewees expressed a sense of fear towards politics and most were reluctant to share their opinions on political matters.

One of the key dimensions of political socialization is political attitude and behavior. The narratives of the investigated youth indicated experiences of political participation and a declining sense of political efficacy, leading to political alienation. The emerging themes from the youth's narratives suggested a mentality of disparity between religion and politics. In describing the ideal government, the youth emphasized the importance of preserving civil, political, and social rights as dimensions of citizenship beyond ethnic and religious boundaries. They considered equal access to political and economic opportunities as a requirement for this form of government and stressed the necessity of realizing it within Iran's political system.

The research findings suggested that the official aspect of socialization was impaired among young people. The youth's narratives revealed a lack of trust in institutional agents, which they attributed to the "distancing of institutional agents from society". Most of the themes emerging from the youth's narratives indicated the inabilities of schools, universities, and the media to align the meaning system and political orientations of the youth with the preferred values of the political system. According to the youth's narratives, the informal sources of political socialization (family and peer group) did not work in alignment with socialization and strengthening its official form, sometimes being placed in opposition to it. Interpretation of the narratives of the Sanandaji youth suggested that Sanandaj, as part of the Kurdish regions, was on the margins of power relations, while the policy of role distribution had limited the residents of these regions, especially the educated youth, to marginal roles.

The youth's perception was that their demands as Sunni Kurdish youth were not represented by political actors in political arenas and they did not have the opportunity to participate in political decision-making. This feeling of political neglect had led to a distance from official sources of political socialization and an influence from unofficial sources.

Keywords: Avoidance of Politics, Decline of Institutional Trust, Disorder in Formal Socialization, Political Phobia, Sanandaj, Youth

مقاله پژوهشی

جامعه‌پذیری سیاسی در بستر قومیت: تحلیل روایت جوانان سنندجی

امید قادرزاده^{id*}، دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران

o.ghaderzadeh@uok.ac.ir

بهروز غفوری، کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران

bghafori75@gmail.com

چکیده

تربیت شهروندان همسو با نظام سیاسی و همراه‌کردن شهروندان با زمینه‌های اجتماعی و قومی متفاوت با ارزش‌های مرجح سیاسی، از دغدغه‌های نظام‌های سیاسی در جوامع متکثر به شمار می‌آید و از طریق جامعه‌پذیری سیاسی دنبال می‌شود. در پژوهش حاضر، ابعاد جامعه‌پذیری سیاسی (فعالیت سیاسی، آگاهی سیاسی و رفتار سیاسی) و رویکرد جوانان نسبت به منابع جامعه‌پذیری سیاسی (رسمی و غیررسمی) بررسی شده است. نظر به ماهیت اکتشافی و بسترمند پژوهش حاضر، رویکرد کیفی و روش تحلیل، روایت اختیار شده است. میدان مطالعه‌شده، جوانان ۱۸ تا ۳۲ سال شهر سنندج است که طی آن با ۳۶ نفر مصاحبه نیمه‌ساختاریافته به عمل آمد. بر مبنای یافته‌ها، سیاست‌هراسی بر پنداشت جوانان سایه افکنده است و از نظر جوانان، فعالیت سیاسی به‌مثابه پیشه خواص، گنش سیاسی وفاداری و اعتراضی تداعی می‌شود. آگاهی سیاسی جوانان، حول «ذهنیت ناهمسازی دین و سیاست» و «زیست سیاسی شهروندمدار» صورت‌بندی شده است. در سطح رفتار سیاسی، جوانان نسبت به تغییر از مجرای صندوق رأی مردود و ناامید بودند. تجربه و درک جوانان از منابع رسمی جامعه‌پذیری سیاسی بر «فاصله‌گیری کارگزاران نهادی از جامعه»، «کاشت وارونه صداوسیما» و «نظام آموزشی ایدئولوژیک» دلالت داشت. بر مبنای روایت جوانان، رویکرد منابع غیررسمی جامعه‌پذیری، «سیاست‌پرهیزی همسالان» و «زوال اعتمادی نهادی خانواده» را نشان می‌داد. نتایج این پژوهش نشان از ناهم‌سویی منابع رسمی و غیررسمی جامعه‌پذیری سیاسی در میدان مطالعه‌شده دارد.

واژه‌های کلیدی: اختلال در جامعه‌پذیری رسمی، سیاست‌پرهیزی، زوال اعتماد نهادی، سیاست‌هراسی، جوانان، سنندج.

* نویسنده مسئول:

قادرزاده، امید. و غفوری، بهروز. (۱۴۰۳). جامعه‌پذیری سیاسی در بستر قومیت: تحلیل روایت جوانان سنندجی. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۵(۳)، ۱-۲۸.

<https://doi.org/10.22108/jas.2024.141279.2499>

مقدمه و بیان مسئله

تکوین نگرش‌ها و جهت‌گیری‌های سیاسی، که ذیل مفهوم جامعه‌پذیری سیاسی بررسی می‌شود، از موضوعاتی است که عالمان اجتماعی و سیاسی به آن توجه کرده‌اند. جامعه‌پذیری سیاسی، فرآیندی است که طی آن افراد، نگرش‌ها، باورها و ارزش‌های مربوط به نظام سیاسی را که عضو آن‌اند، فرا می‌گیرند و نقش خود را به‌عنوان شهروند در نظام سیاسی کسب می‌کنند. در سطح فردی، جامعه‌پذیری سیاسی روندی است که فرد از طریق آن جهت‌گیری، نگرش، آگاهی و ارزیابی‌هایش را از دنیای سیاست کسب می‌کند (داوسون و همکاران، ۱۳۸۲: ۴۲).

هدف اصلی این پژوهش، فهم و درک چگونگی جامعه‌پذیری سیاسی در نزد نمونه‌ای از جوانان سنندجی است؛ امری که به‌واسطه آن کنش‌ها و رفتارهای سیاسی جوانان بهتر درک می‌شود. طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، ۳۰/۱۶ درصد از جمعیت سنندج را جوانان ۱۸ تا ۳۲ سال تشکیل داده‌اند. در رده سنی ۱۸ تا ۲۵ سال، ۱۴ درصد و در رده سنی ۲۵ تا ۳۵ سال نیز فقط ۲۳ درصد در سیزدهمین دوره انتخابات ریاست‌جمهوری (خرداد ۱۴۰۰) مشارکت داشته‌اند. میزان مشارکت یادشده تأمل‌شدنی است و بر مسئله‌مندی مشارکت سیاسی و ضعف همگرایی سیاسی دلالت دارد. حضور جوانان سنندجی در ناآرامی‌های سیاسی ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱، گویای آن است که جهت‌گیری‌های سیاسی جوانان و نوع مناسبات آنان با نظام سیاسی، تفاوت پیدا کرده است. بی‌گمان، نگرش‌ها و جهت‌گیری‌های سیاسی افراد، علاوه بر تأثیرپذیری از مختصات نظام سیاسی و عملکرد کارگزاران سیاسی، از نحوه جامعه‌پذیری سیاسی نیز تأثیر می‌پذیرد؛ به‌ویژه آنکه جامعه‌پذیری سیاسی جوانان سنندجی در بستری انجام می‌شود که به‌لحاظ بهره‌مندی از شاخص‌های توسعه، در سطح نازلی قرار دارد. هرچند «در دوره پهلوی، به‌ویژه پس از دهه ۴۰ شمسی و در دوره انقلاب اسلامی، مرکزیت اداری و سیاسی و نظامی شهر سنندج تقویت شده است» (عزت‌پناه و دیگران، ۱۳۹۷: ۴۷۰)، اما این مرکزیت به توسعه اقتصادی سنندج

منجر نشده است. مطالعات تجربی نیز گویای آن است که دولت در مناطق کُردنشین، در زمینه ارائه کالاهای عمومی مانند آموزش، بهداشت و ... ناکارآمد بوده است (قادرزاده و محمدزاده، ۱۳۹۷: ۳۹). «برآیندهای توسعه انسانی در استان کُردستان در حوزه‌های آموزش، بهداشت، اشتغال و محیط توانمندساز، که بر مبنای داده‌های آخرین سرشماری کشور (۱۳۹۵) احصا شده است، بر این ناکارآمدی صحنه می‌گذارد و وضعیت استان کُردستان در شاخص‌هایی که به‌طور مستقیم با سرمایه‌گذاری در امور زیربنایی و ارائه کالاهای عمومی ارتباط دارد، در سطح کشور مطلوب نیست؛ برای نمونه، درصد بیکاری جوانان ۲۴-۱۵ ساله در کشور ۲۹/۲ درصد و در استان کُردستان ۴۱/۲ درصد است و از این نظر پس از سیستان و بلوچستان در جایگاه دوم قرار دارد» (محمدزاده و خانی، ۱۳۹۷: ۱۳۰).

مفروضه پژوهش حاضر آن است که قومیت، متغیری اساسی در رابطه با جهت‌گیری‌های سیاسی جوانان در سنندج است که با مختصات توسعه در استان کُردستان، وضعیت شهروندی و بیگانگی سیاسی، گره خورده است. «با توجه به اینکه احساس نابرابری و محرومیت نسبی می‌تواند به شکل بالقوه موجب و مستعد اعتراض سیاسی باشد، در مناطق و نواحی که از نظر اوضاع اجتماعی و اقتصادی از سطح نازلی برخوردارند، امکان بروز پتانسیل‌های اعتراضی مضاعف می‌گردد» (علیخواه، ۱۳۸۷: ۶). شهر سنندج، با وجود رتبه اول در شاخص‌های توسعه نسبت به دیگر شهرهای استان کُردستان (رفعیان و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۴)، در مقیاس ملی، رتبه ۲۷ را در میان مراکز استان‌های کشور در سال ۱۳۹۸ دارد و به‌طور معمول مرکز استانی کم‌توسعه یافته محسوب می‌شود (دیداری و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۸۶). بر همین اساس، در میان شهروندان سنندج، که در مقام مقایسه با مراکز دیگر استان‌ها، از نظر شاخص‌های توسعه، عدالت اجتماعی و سیاسی، جایگاه نامطلوبی دارد، پتانسیل نارضایتی سیاسی بالاست و حضور و مشارکت جوانان سنندجی در اعتراض‌های خیابانی گویای آن است که جهت‌گیری‌های سیاسی جوانان، معانی و دلالت‌های متفاوتی

پیدا کرده است؛ مسئله‌ای که پیوند وثیقی با جامعه‌پذیری سیاسی دارد و وجه متفاوتی به نحوه جامعه‌پذیری سیاسی و فرهنگ سیاسی جوانان در سنندج، بخشیده است؛ از این رو، مختصات قومی و هویتی جوانان ساکن در سنندج و سطح نازل توسعه، که با سیاست‌های توسعه و هویت‌سازی مرتبط است، پژوهش درباره نحوه جامعه‌پذیری سیاسی را با اهمیت کرده است.

جوانان در مقایسه با دیگر رده‌های سنی، با توجه به پویایی که اقتضای سن آنهاست، همواره در معرض تغییر رفتارهای اجتماعی‌اند و «در علائق و وابستگی‌های حزبی»، تجدید نظر می‌کنند. جوانان کنجکاو و آنهایی که توجه بیشتری به اخبار سیاسی دارند، گرایش سیاسی و تعلقات حزبی بی‌ثبات‌تری دارند و احتمال بیشتری دارد که دیدگاه سیاسی والدین را به چالش بکشند (Neundorf & Smets, 2017). «خود» سیاسی جوانان به تاسی از بسترهای اجتماعی، تغییر می‌یابد. داوسون و همکاران (۱۳۸۲)، با تأکید بر تغییرات فرهنگ سیاسی در دوران پس از بلوغ، معتقدند که جوانان در موقعیتی قرار دارند که بهتر درباره سیاست می‌اندیشند و آن را می‌فهمند؛ زیرا ظرفیت درکشان با توجه به دامنه تجربه از کودکان بیشتر است. بسیاری از متفکران اجتماعی، شکل‌گیری هویت را مرحله بحرانی دوره جوانی می‌انگارند؛ زیرا در این برهه از زندگی، افراد بلوغ شناختی و اجتماعی خود را به نمایش می‌گذارند و به‌طور بالقوه، از توان و ظرفیت واکاوی و ارزیابی انتزاعی مفاهیمی از قبیل قومیت، فرهنگ، نژاد و ملیت برخوردارند (Umana & Yazedjian, 2006: 18). درک جامعه‌پذیری سیاسی جوانان، به‌عنوان قشری پویا و تأثیرگذار، از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ زیرا با فهم ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای سیاسی جوانان، روند و جهت تغییرات اجتماعی و سیاسی در جامعه ایران تحلیل و پیش‌بینی می‌شود. با توجه به اهمیت جامعه‌پذیری سیاسی در تداوم و تغییر اجتماعی و سیاسی و با وجود پژوهش‌هایی درباره جامعه‌پذیری سیاسی، پژوهش حاضر با فرارفتن از مشارکت سیاسی و رضایت سیاسی دارد؟

مطالعه افراد، به‌عنوان موضوع بررسی، در سطحی بالاتر، مسئله نهادها و کارگزاران نهادی دخیل در جامعه‌پذیری سیاسی و مناسبات فی‌مابین را بررسی کرده است. با توجه به اینکه عوامل اجتماعی از طریق جامعه‌پذیری، ایفای نقش و کنش‌گری، به کارگزاران ساختار سیاست (در مقام شهروند) در نهادهای اجتماعی تبدیل می‌شوند، فهم آنها آشکارکننده این معادله و دگرگونی‌های آن مهم تلقی می‌شود. به این ترتیب پرسش اصلی این نوشتار، عطف به مقدمه فوق، تحلیل روایت جوانان سنندجی از سیاست، کنش‌های سیاسی و ساختار و کارگزاران سیاسی با استفاده از فهم مشارکت‌کنندگان، دریچه‌ای برای آشکارکردن نحوه جامعه‌پذیری سیاسی، درک جوانان از منابع جامعه‌پذیری سیاسی، درک همسویی و انشقاق نهادهای دخیل در جامعه‌پذیری سیاسی جوانان است. بر این اساس، مفروضه اصلی پژوهش حاضر این است که با حضور و مشارکت چشمگیر جوانان سنندجی در ناآرامی‌های سیاسی و اعتراضات سیاسی چند سال اخیر و زوال مشارکت انتخاباتی، که از مختصات ساختی مناطق گردنشین (سطح نازل توسعه، غیاب بازنمایی‌گرد و اهل سنت در سطح نهادی و جداافتادگی از تقسیم کار ملی) تأثیر می‌پذیرد، نحوه جامعه‌پذیری سیاسی تفاوت پیدا کرده و به تبع آن، آگاهی سیاسی و کردار سیاسی جوانان دستخوش تغییر شده است، همچنین با تقویت کنش‌های ناهم‌سو، اعتماد نهادی، مشارکت سیاسی و رضایت سیاسی جوانان تحت‌الشعاع قرار گرفته است. بر این اساس، سؤال اکتشافی پژوهش حاضر که دلالت‌های پُراهمیتی برای شناخت تداوم و تغییر سیاسی و اجتماعی و فرهنگی در میدان مطالعه شده، به‌عنوان بخشی از مناطق گردنشین، دارد، این است که با لحاظ اهمیت بستر قومیت و مذهب در سنندج، منابع جامعه‌پذیری سیاسی جوانان کدام‌اند و چه دلالت‌هایی برای جهت‌گیری‌های شناختی و کرداری جوانان ازجمله مشارکت سیاسی و رضایت سیاسی دارد؟

مرور تجربی

جامعه‌پذیری سیاسی از جمله موضوعاتی است که مطالعات داخلی و خارجی به آن توجه کرده‌اند. با لحاظ میدان مطالعه‌شده، در این مطالعات به جامعه‌پذیری سیاسی نوجوانان و جوانان (Bar-Tal et al., 2017; Neundorf & Smets, 2017; احمدپورترکمانی و دیگران، ۱۳۹۷)، دانشجویان (Martinez-Cousinou et al., 2021; برزکار و دیگران، ۱۴۰۰؛ راسخ و دیگران، ۱۳۹۸؛ خرمشاد و سوری، ۱۳۹۷؛ حسینی و دیگران، ۱۳۸۹)، اعضای اقلیت‌های قومی (Nandi & platt, 2020؛ Tafoya et al., 2019؛ Martin & Mellon, 2018) و شهروندان (سبکتکین‌ریزی و شاعری، ۱۳۹۹) بررسی شده است.

از نظر شناخت منابع جامعه‌پذیری سیاسی، در مطالعات داخلی، اثرگذاری شبکه‌های اجتماعی مجازی (برزکار و دیگران، ۱۴۰۰؛ احمدپورترکمانی و دیگران، ۱۳۹۷)، رسانه‌های ارتباط جمعی (راسخ و دیگران، ۱۳۹۸)، خانواده (برزکار و دیگران، ۱۴۰۰؛ حسینی و دیگران، ۱۳۸۹؛ سبکتکین‌ریزی و شاعری، ۱۳۹۹)، محیط‌های آموزشی (راسخ و دیگران، ۱۳۹۸؛ خرمشاد و سوری، ۱۳۹۷؛ رضایی و غلامرضا کاشی، ۱۳۸۴)، کتاب‌های درسی (رشیدی و دیگران، ۱۳۹۸) و همسالان (سبکتکین‌ریزی و شاعری، ۱۳۹۹) بررسی شده است.

یافته‌های پژوهش احمدپور ترکمانی و دیگران (۱۳۹۷) با عنوان «تبیین جامعه‌شناختی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در جامعه‌پذیری سیاسی جوانان شهر تهران»، نشان داد با افزایش پیگیری اخبار و مسائل روز از شبکه‌های اجتماعی مجازی، اثرگذاری جامعه‌پذیری سیاسی بر جوانان بیشتر می‌شود. پژوهش برزکار و دیگران (۱۴۰۰)، با عنوان «تأثیرگذاری شبکه‌های اجتماعی مجازی و خانواده بر جامعه‌پذیری سیاسی دانشجویان»، گویای اثرگذاری شبکه‌های اجتماعی مجازی در شاخص‌های اصلی جامعه‌پذیری سیاسی دانشجویان (از قبیل ارزش‌های سیاسی، مشارکت سیاسی، اعتماد سیاسی، شناخت نظام سیاسی و چهره‌های سیاسی اثرگذار) است و از شبکه‌سنتی خانواده، پیشی گرفته است. بر مبنای یافته‌های پیمایش سبکتکین‌ریزی و شاعری (۱۳۹۹) با

عنوان «بررسی رابطه بین ابعاد جامعه‌پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی در بین شهروندان شهر بجنورد»، داشتن خانواده‌های سیاسی‌تر و ارتباط با دوستان سیاسی، به مشارکت سیاسی فعال‌تری منجر می‌شود.

حسینی و دیگران (۱۳۸۹) در پژوهش پیمایشی با عنوان «بررسی تأثیر خانواده بر جامعه‌پذیری سیاسی در میان دانشجویان دانشگاه تهران»، نشان داده‌اند که از میان متغیرهای مربوط به خانواده، هیچ‌یک به‌اندازه متغیر میزان طرح بحث سیاسی در خانواده، بر جامعه‌پذیری سیاسی تأثیرگذار نبوده است. در میان عوامل خارج از خانواده نیز، به ترتیب بیشترین تأثیر مربوط به گروه همسالان و وسایل ارتباط جمعی بوده است.

مارتین و ملون^۱ (2018) در پژوهشی با عنوان «معمای تحزب سیاسی بالا در میان جوانان اقلیت قومی در بریتانیای کبیر»، عواملی را بررسی کرده‌اند که شکاف میان طرفداری جوانان اقلیت‌های قومی از حزب سیاسی، در مقایسه با اکثریت سفیدپوست بریتانیا را نشان می‌دهد. بر مبنای یافته‌ها، تفاوت در سطح تحزب و مشارکت سیاسی والدین، عامل کلیدی در توضیح تحزب و مشارکت سیاسی بیشتر جوانان اقلیت‌های قومی در برابر اکثریت جامعه است.

در کنار اثرگذاری شبکه‌های اجتماعی، در مطالعات داخلی و خارجی، نقش محیط‌های آموزشی در جامعه‌پذیری سیاسی بررسی شده است. خرمشاد و سوری (۱۳۹۷) کوشیده‌اند تا ارتباط بین سه مفهوم اعتماد نهادی، دانشگاه و جامعه‌پذیری سیاسی را در جمهوری اسلامی ایران، بررسی کنند. بر مبنای تحلیل شاخص‌های جامعه‌پذیری سیاسی، شاخص سطح آگاهی سیاسی دانشجویان در مقایسه با دو شاخص دیگر، یعنی نگرش سیاسی و مشارکت سیاسی، در وضعیت و موقعیت بهتری قرار دارد. در کنار اثرگذاری شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های جمعی، وضعیت کمی و کیفی کوشش سازمان‌ها و نهادهای اثرگذار در این حیطه، از جمله دانشگاه‌های دولتی، در ساخت و شکل‌دهی به چارچوب

¹ Martin & Mellon

خود است که خانواده نیز در فرایندی مشابه، ذهنیت دانش‌آموزان را همسو با مدرسه شکل دهد.

به‌لحاظ روش‌شناسی، سهم مطالعات کمی بیشتر از مطالعات کیفی بوده است. برخلاف مطالعات خارجی (Tafoya et al., 2019)، در مطالعات داخلی، فهم مختصات جامعه‌پذیری سیاسی و تغییرات منابع جامعه‌پذیری در نزد جوانان متعلق به اقلیت‌های قومی و مذهبی بررسی نشده است. با توجه به اینکه جامعه‌پذیری سیاسی از بسترهای اجتماعی و فرهنگی و مختصات سنی، به‌عنوان یک مقوله اجتماعی تمایزگذار تأثیر می‌پذیرد، رسیدن به داده‌های غنی و بسترمند، بهره‌گیری از روش‌شناسی کیفی را ضروری می‌کند. علاوه بر آن در پژوهش‌های داخلی، جامعه‌پذیری سیاسی با لحاظ بستر قومیت و مذهب بررسی نشده است و پژوهش حاضر از این لحاظ، بدیع است و ماهیتی اکتشافی دارد.

سازه‌های مفهومی و نظری

الف. ابعاد و منابع جامعه‌پذیری سیاسی

«واژه جامعه‌پذیری سیاسی برای اولین بار، در چاپ اول کتاب راهنمای روان‌شناسی اجتماعی^۳ (1954) مطرح شده است. نویسنده در فصل رفتار انتخاباتی، در ذیل واژه جامعه‌پذیری سیاسی خاطر نشان کرده است مطالعه فرآیندهای تکوینی که افراد از طریق آن هویت‌های سیاسی، باورها، ارزش‌ها، نگرش‌ها و الگوهای رفتاری را کسب می‌کنند، در بسیاری از ابعاد دیگر زندگی سیاسی به کار می‌رود. پنج سال بعد، هایمن^۴ اولین کتاب را با عنوان جامعه‌پذیری سیاسی عرضه کرد» (Wasburn & Adkins Covert, 2017: 3). کتاب جامعه‌پذیری سیاسی هایمن (1959)، سرآغاز بحث نظام‌مند درباره جامعه‌پذیری سیاسی محسوب می‌شود. صاحب‌نظران از دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ به شکل ویژه‌ای به جامعه‌پذیری سیاسی توجه کرده‌اند. جامعه‌پذیری سیاسی سازوکاری است

شناختی دانشجویان و نسل جوان از ساختار سیاسی، رویدادها و جریان‌های مهم و اثرگذار، مدیران و مقامات برجسته و طیف‌ها و جناح‌های سیاسی فعال کشور، در وضعیت بهتری قرار دارد. راسخ و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش پیمایشی، «تأثیر محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی بر جامعه‌پذیری سیاسی دانشجویان دانشگاه شیراز» را بررسی کردند. بر مبنای یافته‌ها، محیط آموزشی دانشگاه به‌مراتب بیش از عوامل بیرونی بر ابعاد جامعه‌پذیری سیاسی دانشجویان اثرگذار بوده است. مارتینز و دیگران^۱ (2021) در پژوهشی با عنوان «یادگیری مشارکتی در سیاست؛ ایجاد فضایی برای جامعه‌پذیری سیاسی در کلاس درس»، با به‌کارگیری دوره آموزش مدنی و روش‌های یادگیری مشارکتی در سیاست، تغییرات نگرش سیاسی دانشجویان را در دوره کارشناسی ارتباطات در اسپانیا، بررسی کرده‌اند. بر مبنای یافته‌ها، درک و علاقه به سیاست در دانشجویان، پس از اجرای دوره آموزش مدنی و روش‌های یادگیری مشارکتی در سیاست، افزایش یافته است و بین ضعف آگاهی سیاسی و نارضایتی سیاسی، رابطه مستقیمی وجود دارد.

تجربه جوانان از تعارض، ازجمله عوامل اثرگذار بر جامعه‌پذیری سیاسی است که در پژوهش بارتال و دیگران^۲ (2017) به آن توجه شده است. آنها جامعه‌پذیری سیاسی جوانانی را بررسی کرده‌اند که در شرایط متعارضی زندگی می‌کنند. بر مبنای این مطالعه، تعارض‌ها و تضادهای اجتماعی، روند جامعه‌پذیری سیاسی جوانان را شکل می‌دهد.

پژوهش مشخصی درباره همسویی و ناهم‌سویی منابع رسمی و غیررسمی جامعه‌پذیری سیاسی، به انجام نرسیده است و تنها مطالعه موجود، پژوهش رضایی و غلامرضا کاشی (۱۳۸۴) با عنوان «چالش‌های بازتولید هژمونی دولت از طریق گفتمان مدرسه» است. یافته‌ها نشان داد صرف ایدئولوژیک‌بودن ساختار مدرسه، برای عملکرد موفق کفایت نمی‌کند و مدرسه به شرطی قادر به بازتولید ارزش‌های مدنظر

³ Social psychology

⁴ Hyman

¹ Martinez et al.

² Bar-Tal et al.

در رابطه با فرایندها و عوامل جامعه‌پذیری، اختلاف درخور توجهی وجود دارد؛ برای مثال، درباره اهمیت نسبی مراحل مختلف چرخه سنی و ارتباط آنها با کسب جهت‌گیری‌های سیاسی و درباره اینکه آیا فرایندهای جامعه‌پذیری آشکار (فعالیت آگاهانه، سنجیده و عاملانه، مانند برنامه‌های آموزشی مدنی) یا نهفته (فعالیت‌های ناخودآگاه و غیرعمدی؛ مانند همذات‌پنداری با پدر و وفاداری‌های سیاسی او) و یا ترکیبی است، اختلاف نظر وجود دارد. تأثیر نسبی کارگزاران مختلف جامعه‌پذیری سیاسی نیز، محل مناقشه است؛ برای مثال، درباره اینکه کدام عامل در محیط فرد - خانواده، طبقه اجتماعی یا مدرسه - بیشترین اهمیت را دارد یا کارگزاران مختلف تحت چه شرایطی، جامعه‌پذیری بیشترین تأثیر را دارند، توافق اندکی وجود دارد (Greenberg, 1970: 13).

منابع جامعه‌پذیری شامل افراد، گروه‌ها و نهادهایی‌اند که شرایط و وضعیت‌های ساختی را فراهم می‌کنند و جامعه‌پذیری در آن شکل می‌گیرد (رابرتسون، ۱۳۷۴: ۱۲۷). چیلکوت (۱۳۹۶)، عاملان جامعه‌پذیری سیاسی را به رسمی و غیررسمی تقسیم می‌کند، رنی (۱۳۷۴)، درباره عواملی که به‌طور مستقیم تحت کنترل دولت قرار دارد و عواملی که دولت به‌طور مستقیم بر آنها کنترلی ندارد بحث و قوام (۱۳۶۹) نیز، از عوامل اولیه و ثانویه جامعه‌پذیری صحبت می‌کند.

جامعه‌پذیری غیررسمی در مقایسه با جامعه‌پذیری رسمی، از دو جهت اهمیت بیشتری دارد: نخست، در سراسر عمر ادامه دارد؛ دوم، فرد با روی باز و میزان بالایی از علاقه و عاطفه، وجود خویش را در معرض این فرایند قرار می‌دهد؛ این در حالی است که جامعه‌پذیری رسمی در محیط‌های رسمی چون مدرسه و دانشگاه انجام می‌شود و رابطه جامعه‌پذیرشونده و جامعه‌پذیرکننده غیر عاطفی، کلیشه‌ای و به دور از احساسات قلبی است و به همین دلیل فرد در برابر این فرایند، موضع‌گیری و ایستادگی می‌کند (تنهایی، ۱۳۷۴: ۱۹۰).

خانواده با فراهم کردن زمینه لازم برای قرارگرفتن فرد در یک دنیای اجتماعی گسترده، برقراری پیوندهای قومی، زبانی و

که به میانجی آن شهروندان در جامعه‌ای معین، با نظام سیاسی و ایستارهای آن آشنا می‌شوند و تا اندازه درخور توجهی فهم و ادراکشان از سیاست و واکنش‌هایشان در مواجهه با پدیده‌های سیاسی تعیین می‌شود. هایمن (1959)، دو تعریف متفاوت از جامعه‌پذیری سیاسی را ارائه داده است: تعریف نخست، بر القای تعمدی اطلاعات، ارزش‌ها و شیوه‌های عملی سیاسی تأکید دارد که به‌وسیله عوامل نهادی انجام می‌شود و تعریف دوم که کلی‌تر و جامع‌تر است، یادگیری سیاسی در هر مرحله از زندگی فرد، یادگیری آشکار سیاسی و به ظاهر غیرسیاسی و پنهان، ویژگی‌هایی را شامل می‌شود که از نظر سیاسی ذی‌ربط‌اند (راش، ۱۳۹۱: ۱۰۳).

نگرش سیاسی نخستین بُعد جامعه‌پذیری سیاسی و بیانگر نقشه ذهنی افراد در رابطه با مفهوم سیاست است که حاصل تعاریف، باورها و انعکاس‌های فکری است و در نتیجه روابط متقابل و باورهای فردی و جمعی، شکل می‌گیرد. نگرش‌ها، باورها، افکار، منافع و ارزش‌ها، تشکیل‌دهنده انگیزه‌های سیاسی‌اند (Lawson, 1993: 188).

آگاهی سیاسی، دومین بُعد جامعه‌پذیری سیاسی است که طرز تلقی‌ها و ارزیابی‌های فرد از موضوعات خاص سیاسی و یا از رویدادها یا شخصیت‌های سیاسی را در بر می‌گیرد. خودآگاهی سیاسی فرد در اثر متقابل سه عامل شکل و کارکرد نظام سیاسی، انواع تجارب و روابط فرد با دیگر افراد، گروه‌های پیرامون و نیازهای شخصی و ظرفیت‌های فرد شکل می‌گیرد (داوسون و همکاران، ۱۳۸۲: ۵۰). رفتار سیاسی سومین بُعد جامعه‌پذیری سیاسی است و شیوه‌های مختلفی دارد که افراد بر نظام سیاسی اثر می‌گذارند. سطوح مشارکت سیاسی شامل رأی‌دادن، بحث سیاسی، شرکت در جلسات سیاسی، مباحثه با نماینده‌ها، عضویت در احزاب سیاسی، ثبت‌نام و تبلیغ به نفع احزاب سیاسی، تدوین بیانیه و سخنرانی‌های سیاسی، شرکت در مبارزات سیاسی و رقابت برای انتخاب‌شدن در پست‌های سیاسی و عمومی کشور است (McClosky, 1972: 253).

پتانسیل تقریباً یکسانی برای تغییر در همه سنین دارند. دیدگاه «چرخه زندگی» و «سال‌های حساس»، بین این دو موقعیت قرار می‌گیرند. بر مبنای دیدگاه «چرخه زندگی»، مردم در مراحل خاصی از زندگی مستعد اتخاذ گرایش‌های خاص‌اند؛ مانند رادیکالیسم در جوانی و محافظه‌کاری در سال‌های بعد. دیدگاه «سال‌های حساس»، بیان می‌دارد که باورها و نگرش‌های سیاسی به‌طور غیرعادی، در اواخر نوجوانی و اوایل بزرگ‌سالی آسیب‌پذیرند. در دیگر مراحل زندگی، افراد در برابر تغییر مقاوم‌اند.

داوسون و همکاران (۱۳۸۲)، جامعه‌پذیری سیاسی را به سه نمونه مختلف سنی تقسیم می‌کنند: یادگیری سیاسی در نمونه نخستین، به دوران کودکی و پیش از بلوغ مربوط است، در تقلید ریشه و بیشتر جنبه محافظه‌کارانه دارد. نمونه مؤخر نیز به دوران سالمندی مربوط است. احتمال تغییرات عمده در فرهنگ سیاسی افراد در دوران سالمندی، روندی به‌شدت کاهش یافته دارد. نمونه مقطع میانی به دوران پس از بلوغ و پیش از سالمندی، یعنی مقطع جوانی، مربوط است. این مقطع، مؤثرترین دوران در روند جامعه‌پذیری سیاسی است. جهان‌بینی‌ها و رفتارهای سیاسی بعدی، از یادگیری‌های اولیه تأثیر می‌پذیرند، اما به‌طور کامل تعیین نمی‌شوند. در برخی موارد حتی احتمال دارد اساسی‌ترین جهان‌بینی‌ها نیز، در دوران پس از بلوغ متحول شوند. ممکن است یک دانش‌آموز زمانی که به دانشگاه راه پیدا می‌کند، با آموزش سیاسی مواجه شود که در خانواده وجود نداشته است. جوانانی که خانه پدری را به قصد اشتغال و داشتن زندگی مستقل ترک می‌کنند، ممکن است با خدمات سازمان‌های دولتی و دیگر مسائل، به‌گونه‌ای متفاوت از آن چیزی مواجه شوند که در خانه پدری دیده‌اند. دغدغه‌های زندگی مستقل باعث می‌شود تا فرد بیشتر درگیر مسائل اجتماعی و امور سیاسی شود و همین فرایند، فرهنگ سیاسی آنها را پربارتر می‌کند. نظرات بزرگسالان تا حد زیادی محصول نهایی جامعه‌پذیری سیاسی در دوره جوانی است. جهت‌گیری‌های سیاسی اساسی، مانند

مذهبی، تعیین‌کردن طبقه اجتماعی، تصریح ارزش‌ها و دستاوردهای فرهنگی و تحصیلی و جهت‌دادن به انتظارات حرفه‌ای و اقتصادی، نگرش‌های سیاسی فرد را شکل می‌دهد (آلموند و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۵-۱۲۶).

گروه همسالان از این نظر که فاقد برنامه‌ریزی مشخص برای انتقال گرایش‌های سیاسی است و نفوذ دولت بر آن کم است، شبیه خانواده است، اما با این تفاوت که در گروه همسالان، آن اندازه از محافظه‌کاری در انتقال ایستارهای سنتی وجود ندارد که در خانواده مشاهده می‌شود، بلکه ممکن است حالت برعکس داشته باشد (مهرداد، ۱۳۷۶: ۱۰۷). گروه همسالان برای جوانان، به‌مثابه سنگ‌های اجتماعی برای مخالفت‌اند. آنها با احساسات ناهمگون، بی‌اطمینانی و هراس به این سنگ‌ها پناه می‌برند (شفرز، ۱۳۹۰: ۲۰۸). در بیشتر مواقع، قدرت نفوذ گروه اولیه به قدری است که اگر در تقابل با نفوذ گروه ثانویه قرار گیرد، احتمالاً بر آن غلبه می‌کند (داوسون و همکاران، ۱۳۸۲: ۲۰۰). در همین راستا، بینگهام و گابریل (۱۳۷۵) نیز در پژوهشی با عنوان «جامعه‌پذیری سیاسی و فرهنگ سیاسی»، به‌طور ویژه بر خانواده، گروه همسالان، مدرسه، رسانه‌های ارتباط جمعی، دین و نهادهای مذهبی، تماس مستقیم با ساختارهای حکومت و احزاب سیاسی، به‌مثابه عواملان جامعه‌پذیری سیاسی تأکید کرده‌اند.

ب. رویکردهای نظری جامعه‌پذیری سیاسی

سیرز و همکاران^۱ (1997)، با مرور پیشینه جامعه‌پذیری سیاسی، چهار دیدگاه متمایز را درباره تکوین و پایداری باورهای سیاسی، نگرش‌ها، هویت‌های فردی و الگوهای رفتاری شناسایی کرده است. در یک سر طیف، «دیدگاه تداوم» قرار دارد که بر مبنای آن، باقیمانده‌های یادگیری سیاسی قبل از بزرگ‌سالی، نسبت به تغییرات در سال‌های بعد، مصون‌اند. در منتهی‌الیه دیگر این طیف، «دیدگاه گشودگی دائمی و مادام‌العمر» قرار دارد که بر مبنای آن، گرایش‌های سیاسی

¹ Sears et al.

که ماسون^۵ (1982) به خودتحقق‌بخشی شهروندی و تحقق قابلیت‌های شخصی، تعبیر کرده است. شاخص عمومی این جهت‌گیری، عزت‌نفس، تقویت خودفردی و شاخص منحصرأ سیاسی آن، احساس اثربخشی سیاسی یا استعداد و آمادگی نقش و عمل مؤثر در قلمروی سیاسی است. اثربخشی سیاسی، حلقه اتصال کلیدی مشارکت و احساس کلی‌تر تکوین خود و خودتحقق‌بخشی است؛ به‌گونه‌ای که با سطوح بالای اثربخشی، احتمال بیشتری دارد افراد در آینده مشارکت بیشتری داشته باشند و صفات و شخصیتی را پرورش دهند که به شیوه فعالانه و مؤثرتری در سیاست و دیگر حوزه‌های زندگی اجتماعی مشارکت داشته باشند. بنابراین از نظر ماسون (1982)، مشارکت از طریق اثربخشی سیاسی، به‌مثابه عامل خودتحقق‌بخشی عمل می‌کند و از نظر تامپسون (1970)، این احساس بخشی، آن چیزی است که خودتحقق‌بخشی نامیده می‌شود (Finkel, 1987: 444)

نظریه مرتبط دیگر با کنش سیاسی، نظریه عقلانی یا سودمندی و ابزاری مشارکت سیاسی است. بر مبنای این نظریه، نقش سیاسی مردم، متضمن دخالت در فرایندهای سیاسی است و بر این اساس، دولت موظف است شیوه زندگی دموکراتیک و الگوهای اولیه، باورها یا رفتارهای جامعه‌پذیری سیاسی را پدید آورد. با این وصف، مشارکت در فرایندهای سیاسی، بر اساس آن چیزی است که انتظار می‌رود از قبل فعالیت سیاسی به آن دست یابند؛ چیزی که «سودمندی سیاسی» نامیده است و در پیشینه نظری با مفاهیمی چون «نظریه تصمیم»، «اقتصاد سیاسی»، «انتخاب عمومی» و «مشارکت سیاسی» مفهوم‌سازی و بسط داده شده است. سودمندی سیاسی و اشکال تصمیمات سیاسی، به شرح زیر تبیین شدنی است. فواید سیاسی به معنای محرک‌های بیرونی ارزش‌های فردی است و از آن دسته از رویدادهای سیاسی ناشی می‌شود که بر رفتار سیاسی تأثیر می‌گذارد. این نظریه به میانجی چهار عامل تبیین می‌شود: نظریه‌های تعیین‌گرا (مانند

هویت‌ها، وفاداری‌ها و ارزش‌ها در دوران جوانی، همچون نقش بر سنگ حک می‌شود (Greenberg, 1970: 5).

یکی از رویکردهای نظری برای تبیین رفتار سیاسی، نظریه اثربخشی سیاسی است. بر مبنای این رویکرد، رفتار سیاسی پیوند وثیقی با اثربخشی سیاسی دارد. وقتی افراد تصور می‌کنند عملکردشان اثر درخور توجهی بر نتایج سیاسی نخواهد داشت، کمتر خود را درگیر امور سیاسی می‌کنند. همبستگی نیرومندی بین مشارکت سیاسی و احساس اثربخشی و این باور وجود دارد که فرد در سیاست‌ها و خط‌مشی‌ها نقش دارد (Milbrath & Goel, 1977: 61). تامپسون^۱ (1970) در کتاب *شهروند دموکراتیک*، دو جهت‌گیری عمده را مطرح کرده است که مشارکت را تحت تأثیر قرار می‌دهند: مشروعیت و خودتحقق‌بخشی. نظر بر این است که با مشارکت در سیاست، احتمال بیشتری وجود دارد شهروندان، نهادها، هنجارها و ارزش‌های نظام سیاسی را به‌لحاظ اخلاقی، مناسب تشخیص دهند و رضایت بیشتری از نظام سیاسی داشته باشند.

«مشارکت‌کنندگان از طریق دخالت در فرایند تصمیم‌سازی سیاسی، نظام سیاسی را مشروع در نظر می‌آورند و با سهولت بیشتری، تصمیمات جمعی، خط‌مشی‌ها و پرونده‌های سیاسی را می‌پذیرند. این چشم‌انداز درباره سیاست، به تئوری‌های شهروندی محدود نمی‌شود و اصل محوری تئوری دموکراتیک را از لاک^۲ تا شومپتر و ایستن شکل داده است؛ از این رو متفکرانی چون گینزبرگ^۳ (1982) و آلسن^۴ (1982)، بر کارکرد مشروعیت‌بخش مشارکت، به‌ویژه مشارکت انتخاباتی تأکید کرده‌اند. برای آنها مشارکت، از طریق متقاعدکردن شهروندان به این باور است که درنهایت آنها حکومت را کنترل می‌کنند، بیشتر ابزار بسیج حمایت عمومی است» (Thompson, 1970: 66). دومین اثر عمده مشارکت، خودفهمی و تحقق نفس است؛ فرایندی

¹ Thompson

² lacquer

³ Ginsberg

⁴ Olsen

⁵ Mason

مصور شده است؛ زیرا روایت مبتنی بر تجارب مخاطب است (ویستر و مرتوا، ۱۳۹۸: ۱۹).

ریسمن^۱ (۲۰۰۷) در کتاب روش‌های روایتی برای علوم انسانی، الگوهای تحلیل روایت را در چهار نوع دسته‌بندی می‌کند: تحلیل مضمونی، تحلیل ساختاری، تحلیل تعاملی و تحلیل اجرای روایت. در پژوهش حاضر، از الگوی تحلیل روایت تعاملی بهره گرفته شده است. الگوی تعاملی با گوش کردن یا ترتیب دادن یک فرایند گفت‌وگو میان بیان‌کننده و شنونده روایت انجام می‌شود. افراد تجربیات خود را در موقعیت‌های خاص (برای نمونه خانواده، گروه همسالان، مدرسه و دانشگاه) بیان می‌کنند و فرایند گفته‌شدن روایت فرد از تجارب تلخ و شیرین خود از مدرسه، دانشگاه، خانواده یا گروه همسالان، معمولاً در فرایند پیچیده‌ای از گفت و شنود قرار دارد. در این الگو، شنیدن فرایند انفعالی نیست و در جریان گفته‌شدن، مرتب سؤالاتی طرح می‌شود و گوینده به سؤالات پاسخ می‌دهد و این چنین روایت پیش می‌رود. تحلیل ساختار تعاملی چنین گفت‌وگویی، ارزش پژوهشی فوق‌العاده‌ای دارد؛ زیرا معمولاً حامل منظومه‌های پیچیده‌ای از روایت‌های گوناگون است و ذخیره‌گران‌بهایی از ارزش‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی را در سطح کلان یا در یک موقعیت خاص در بر دارد.

مشارکت در انتخابات، تبلور رفتار سیاسی است و حداقل سن رأی‌دهی، طبق قانون انتخابات ایران ۱۸ سال است و با توجه به اینکه جوانان پس از ۱۸ سالگی، به دلایل گوناگونی از قبیل ورود به دانشگاه، رفتن به سربازی، ورود به بازار کار، مواجهه بیشتری با سازمان‌های دولتی و نهادهای اجتماعی پیدا می‌کنند، میدان پژوهش حاضر معطوف به جوانان ۱۸ تا ۳۲ سال سندی بود. همان‌گونه که در جدول ۱ آمده است، نیمی از مصاحبه‌شوندگان زن و نیم دیگر، مرد بودند. بیش از نیمی از مصاحبه‌شوندگان (۵۳ درصد) نیز لیسانس، ۲۸ درصد دیپلم و فوق‌دیپلم، ۱۶ درصد فوق‌لیسانس و دکتری و ۳ درصد تحصیلات ابتدایی داشتند.

گروه‌بندی‌های اجتماعی و تمایل اجتماعی)، نظریه‌های روان‌شناسی (مانند تعهد و باور)، نظریه مبادله (مثلاً ضروریات زندگی، ایمنی، تصدیق و ابراز وجود)، نظریه‌های آگاهانه عقلانی (مانند توانایی سیاستمداران، سیاست احزاب، اثربخشی سیاست‌ها و ایدئولوژی سیاسی). تصمیمات سیاسی، به معنای مشارکت در فعالیت سیاسی است و فعالیت‌های سیاسی و دموکراتیک، در سه رده ناظر سیاسی، مشارکت‌کننده سیاسی و شراکت سیاسی طبقه‌بندی می‌شود (Kenaphoom, 2017:3-4). نظریه سوم، وظیفه شهروندی است. بر مبنای این رویکرد، افراد به دلیل سودمندی و به امید کسب پاداش، به مشارکت سیاسی روی نمی‌آورند، بلکه مشارکت را به‌عنوان شهروندی و وظیفه اخلاقی خود می‌پندارند. بدیهی است که این حس مسئولیت و وظیفه، باید در جریان جامعه‌پذیری سیاسی و از طریق نهادهای متناسب درونی شده باشند، به گونه‌ای که فرد الزام درونی برای مشارکت سیاسی را احساس کند (پناهی، ۱۳۸۶: ۳۰). شهروندان آگاه منافع فردی خویش را بهتر درمی‌یابند و آن را با اندیشه‌ها و ایده‌های خاص در دنیای سیاست مرتبط می‌کنند. آنها به احتمال قوی، افکاری دارند که از انسجام کافی برخوردار است و در گذر زمان ثابت می‌ماند. احتمال مشارکت شهروندان آگاه در سیاست بیشتر است؛ بنابراین آگاهی و دانش سیاسی از لوازم شهروندی محسوب می‌شود (Carpini & Keeter, 1996: 39).

روش پژوهش

در پژوهش حاضر از میان روش‌های کیفی، از روش تحلیل روایت استفاده شده است تا از طریق روایت و داستان‌های جوانان در زمینه نگرش و تجربه سیاسی و ارتباط و پیوندشان با موضوعات سیاسی، به داده‌های موردنیاز برای شناخت جامعه‌پذیری سیاسی دست پیدا کرد. روایت پژوهی در داستان تجارب انسان قرار دارد. این روش، چارچوب غنی را در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد تا از طریق آن، راه و رسم تجربه انسان را از جهانی واکاوی کند که در قالب داستان‌های بشر

¹ Riessman

جدول ۱- مشخصات کلی مصاحبه‌شوندگان

Table 1- Characteristics of the Interviewees

کد	نام	سن	تحصیلات	تحصیلات پدر	تحصیلات مادر
۱	نیشتمان	۳۲	کارشناسی	ابتدایی	ابتدایی
۲	سونیا	۲۷	دکتری	ابتدایی	ابتدایی
۳	هستی	۱۸	دیپلم	کارشناسی	کاردانی
۴	سحر	۳۲	دیپلم	ابتدایی	ابتدایی
۵	عسل	۳۰	کارشناسی	کارشناسی	کاردانی
۶	آیدا	۳۰	کاردانی	ابتدایی	ابتدایی
۷	نگین	۲۳	کارشناسی	کاردانی	کاردانی
۸	صبا	۲۳	کارشناسی	کارشناسی	کارشناسی
۹	ثنا	۲۶	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دیپلم
۱۰	اوین	۲۴	کارشناسی	ابتدایی	ابتدایی
۱۱	پروین	۲۸	کارشناسی	دیپلم	ابتدایی
۱۲	ساناز	۲۹	ابتدایی	ابتدایی	ابتدایی
۱۳	نیلوفر	۲۵	کارشناسی	دیپلم	دیپلم
۱۴	نسیم	۲۰	دیپلم	دیپلم	کارشناسی
۱۵	کیمیا	۲۲	کارشناسی	دیپلم	دیپلم
۱۶	ملودی	۲۴	کارشناسی	دیپلم	دیپلم
۱۷	فرناز	۲۱	دیپلم	کاردانی	دیپلم
۱۸	شکیبا	۲۵	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دیپلم
۱۹	محمد	۲۹	کارشناسی	کاردانی	ابتدایی
۲۰	نیما	۲۸	کارشناسی	دیپلم	کاردانی
۲۱	هومن	۲۲	دیپلم	کارشناسی	کارشناسی
۲۲	تائب	۲۲	دیپلم	کارشناسی	کارشناسی
۲۳	کیوان	۱۸	دیپلم	دیپلم	ابتدایی
۲۴	احمد	۲۴	کارشناسی	دیپلم	کارشناسی
۲۵	فرهاد	۲۵	دیپلم	بی سواد	بی سواد
۲۶	بختیار	۳۱	کارشناسی	ابتدایی	بی سواد
۲۷	رضا	۲۷	کارشناسی ارشد	دیپلم	دیپلم
۲۸	بهرام	۳۱	کارشناسی ارشد	دیپلم	ابتدایی
۲۹	هیراد	۱۸	دیپلم	کارشناسی	کارشناسی
۳۰	بهزاد	۲۶	کارشناسی	دیپلم	ابتدایی
۳۱	وریا	۳۰	کارشناسی ارشد	دیپلم	دیپلم
۳۲	پویا	۲۳	کارشناسی	ابتدایی	ابتدایی
۳۳	امید	۲۸	کارشناسی ارشد	ابتدایی	ابتدایی
۳۴	سینا	۲۹	کارشناسی ارشد	ابتدایی	ابتدایی
۳۵	بابک	۲۷	کارشناسی	ابتدایی	بی سواد
۳۶	پویا	۳۲	کارشناسی	کاردانی	کاردانی

منصب دولتی نبودند، سیاست را کنش خواص می‌پنداشتند. آنها با محدود کردن کنش سیاسی به کشورداری، از اندیشیدن به فعالیت سیاسی پرهیز می‌کردند. در چارچوب این روایت، کنش سیاسی با مدیریت و کنترل جامعه، فعالیت دولت، مناصب عقیدتی - سیاسی و مسئولان حکومت تداعی می‌شود؛ فعالیت‌هایی که برای قریب به اتفاق شهروندان و از جمله جوانان موضوعیت ندارد و از آنها سیاست‌زدایی می‌کند. در همین راستا هستی، ۱۸ ساله و دیپلم، با اشاره به لازمه تخصص، فعالیت سیاسی را فعالیت نمایندگان مجلس توصیف می‌کند:

«فعالیت سیاسی، فعالیت خیلی مهم و حساسی است، به همین دلیل باید توسط کسانی انجام شود که از تخصص و اطلاعات لازم برخوردارند. مانند فعالیت نمایندگان در مجلس که می‌توانند در شرایط بحرانی، با تصمیم‌های درست و وضع قوانین، متناسب با شرایط موجود به جامعه کمک کنند».

برخی از جوانان، فعالیت‌های سیاسی را منحصر به مناصب رسمی مربوط به اداره کشور می‌دانستند. آنها با برشمردن پست‌های مدیریتی در دولت، فعالیت سیاسی را تلاش کسانی توصیف می‌کردند که منصب رسمی حکومتی دارند:

«فعالیت سیاسی، کار خیلی مهمی است، مربوط به کار کسانی است که به‌طور جدی سیاست را دنبال می‌کنند، مانند کسانی که در اداره کشور فعالیت می‌کنند و مسئولیتی دارند؛ مثل نمایندگان مجلس و آنها که در رأس حکومت هستند» (عسل، ۳۰ ساله، لیسانس).

برخی از مصاحبه‌شوندگان با توصیف سیاست‌پیشگان به صفات منفی، سلامت نفس و مردم‌داری را در گرو دوری از سیاست‌ورزی بیان می‌کردند. در روایت بختیار، ۳۱ ساله و لیسانس، فعالان سیاسی و افراد جویای منصب سیاسی، نالایق توصیف می‌شوند:

«فعالیت سیاسی کار افراد بی‌لیاقت است، کسانی که تلاش می‌کنند تا جای خود را در حکومت باز کنند، کسانی که با فعالیت سیاسی به جایی می‌رسند، اغلب بی‌سوادند. مانند آنها که پست دولتی می‌گیرند، در شورای شهر کار می‌کنند و یا پرسنل سمت‌های عقیدتی ادارات دولتی هستند. در این شهر، برای به دست آوردن پست و مقام دولتی، باید بی‌خیال گردبودنت بشوی و پا بگذاروی روی همشهری‌هایت».

با توجه به رویکرد کیفی، نمونه‌گیری بر مبنای حساسیت نظری، از میان جوانان شهر سنندج انجام شد. علاوه بر آن، تلاش شد تا نمونه‌گیری با حداکثر تنوع، برای واکاوی نمونه‌هایی با پایگاه‌های اجتماعی و اقتصادی متفاوت و تنوع در تجارب زیسته، در دو جنس زن و مرد در سنین یادشده انجام شود. با توجه به اینکه سیاست و موضوعات مرتبط با آن، حساسیت‌برانگیز است، انتخاب نمونه‌ها به‌واسطه دوستان و افراد نزدیک انجام و به این وسیله، اعتماد آنان جلب می‌شد. نمونه‌گیری در پژوهش حاضر، تا اشباع نظری و شفاف‌شدن ابعاد تم‌های به دست آمده ادامه یافت. این پژوهش بر مبنای ۳۶ مصاحبه انجام شده است. مصاحبه‌ها نیز به اقتضای نمونه، در مکان‌های متفاوتی انجام شده است.

پس از آنکه داده‌ها به‌وسیله مصاحبه نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد، از تحلیل تماتیک برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد. تحلیل تماتیک عبارت است از: فرایند شناخت تم‌ها یا الگوها در داده‌های کیفی. به‌منظور فهم اعتبار تفسیری پژوهش، متن مصاحبه‌ها و برداشت و فهم پژوهشگر از روایت‌ها، به برخی از مشارکت‌کنندگان داده شد تا محتوای آن را بخوانند و در صورت صحت، تأیید کنند. در راستای اعتبار نظری، یافته‌های پژوهش به موازات انجام کار، در اختیار استاد راهنما و افراد مطلع قرار داده شد تا صحت سازه‌ها و مقولات نظری تحلیلی و مناسبت آن با چیزی کنکاش شود که در میدان جاری بود و راوی به آن توجه می‌کرد.

یافته‌های پژوهش

پنداشت از فعالیت سیاسی

پنداشت سیاسی، بیانگر نقشه ذهنی فرد در رابطه با سیاست است. با مشارکت‌کنندگان درباره این مصاحبه به عمل آمد که جوانان چه درکی از سیاست دارند و مصادیق کنش سیاسی را در چه می‌بینند. اظهارات مصاحبه‌شوندگان در ۸۰ مضمون، ۱۰ تم اولیه و چهار تم اصلی، به شرح ذیل دسته‌بندی شد.

الف. سیاست به مثابه پیشه خواص

از نظر برخی از مصاحبه‌شوندگان، فعالیت سیاسی با عمل و کنش دولتمردان گره خورده است. با توجه به اینکه جوانان دارای

جدول ۲- مفاهیم، تم‌های اولیه و تم اصلی پنداشت از فعالیت سیاسی

Table 2- Primary codes, Primary themes and the main themes of the Conception of Political activity

تم اصلی	تم اولیه	کدهای اولیه (مفاهیم)
سیاست به‌مثابه پیشه خواص	مدیریت داخلی کشور	اداره امور داخلی کشور، مدیریت و کنترل جامعه، فعالیت گسترده دولت، مدیریت بهینه کشور، رونق اقتصادی، مسائل دولتی، پیشرفت‌های سیاسی، مناصب عقیدتی-سیاسی، مسئولان حکومت
	روابط بین‌الملل	ارتباط با دیگر کشورها، مشکلات داخلی بازتاب ضعف در روابط خارجی، بهبود جایگاه کشور در سطح جهان، روابط خارجی کشور، بهبود وضعیت جامعه، نتیجه رابطه با دنیا
	فعالیت پارلمانی	وضع قوانین متناسب با شرایط بحرانی، به‌روزر کردن قوانین، فعالیت‌های تقنینی برای حل مشکلات، فعالیت نمایندگان مجلس، وضع قوانین کارآ
کنش سیاسی وفاداری	تأیید حاکمیت	تقویت حکومت، ضد حاکمیت نبودن، قبول قوانین دولت، فعالیت در جهت تأیید حکومت
	مشارکت در راستای اهداف دولت	فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی همسو با دولت، بهبود وضعیت جامعه، مسبب پیشرفت، روابط بین مردم و دولت، کمک به چرخش جامعه و دولت، فعالیت سیاسی به‌مثابه مؤثربودن در جامعه، نظرات موافق با حکومت، فعالیت هدفمند
کنش سیاسی اعتراض	اعتراض مجرای کنش سیاسی	اعتراض به حجاب اجباری، اعتراض خیابانی، کمپین‌های اعتراضی، اعتراض در فضای مجازی، انجمن مجرای اعتراض، رد خط قرمزهای حکومت، اغتشاش، نقدکردن، ابراز نارضایتی از وضع موجود، عکس‌العمل به رخدادهای اجتماعی، اعتراض به قانون
	کنش سیاسی مجرای مخالفت با حاکمیت	نوعی مخالفت، نگارش مقاله در مخالفت با حکومت، کارهای مخفیانه، ضد انقلاب و دین بودن، اظهارنظر در شبکه‌های اجتماعی، صدور بیانیه، تولید فیلم در دفاع از جامعه در برابر دولت، اظهارنظر درباره جامعه و دولت، پیگیری جدی سیاست با شرکت در کمپین‌ها، چاپ مجله علیه حکومت، کنجکاوای در زمینه مسائل سیاسی، بصیرت‌افزایی سیاسی
	مبهم و خوف‌انگیزبودن سیاست	پیچیده‌بودن سیاست، کار منفی و برداشت مثبت از آن، کار خطرناک، دردرسازبودن، خوب‌نبودن، نابودکردن زندگی، هر حرکت خلاف حکومت، سیاسی‌بودن همه‌چیز از جمله آب‌خوردن
سیاست هراسی	محکومیت قضایی	ستاره‌دارشدن دانشجویان، صدور جرایم نقدی، محکومیت قضایی، زندانی شدن، محرومیت اجتماعی، ایجاد مشکل برای خانواده، مشکل‌سازبودن فعالیت سیاسی
	فعالیت سیاسی به‌مثابه نقض قانون	فعالیت گروه غیرقانونی، فعالیت گروهک سیاسی، نقض قانون، فعالیت منجر به دستگیری، فعالیت منجر به محکومیت قضایی، خلاف قوانین کشور

ب. کنش سیاسی وفاداری

دایره کنش سیاسی در روایت برخی از مصاحبه‌شوندگان، فراتر از عمل دولتمردان و صاحب‌منصبان، به کنش افراد و گروه‌هایی تسری می‌یابد و به کیفیت‌بخشی عملکرد دولت و تثبیت جایگاه آن، کمک می‌کند. آنها در توصیف خود بیان می‌کردند که ممکن است این فعالیت‌ها را افرادی انجام دهند که خارج از دایره قدرت‌اند، اما عمل آنها به‌موازات و کاملاً هم‌جهت با کارگزاران رسمی حکومت است. روایت یادشده با سنخ «کنش سیاسی وفاداری» قرابت دارد و نوعی کنش

همراهانه است که پیوندی اندام‌وار با نظام سیاسی دارد و در خارج از هیئت حاکمه از طریق افراد و گروه‌های اجتماعی انجام می‌شود (هیرشمن، ۱۳۹۴: ۳۴).

به باور این دسته از جوانان، فعالیت سیاسی لزوماً ماهیت ضد حاکمیتی ندارد، بلکه کنشی است که به‌لحاظ پیامدی، باعث تقویت حکومت و تثبیت جایگاه دولت کمک می‌شود:

«نظرات موافق و مخالف در مورد قوانین و مسئولان حکومت نوعی فعالیت سیاسی است؛ مثلاً استادی که سر کلاس نظراتش را برای دانشجویان بیان می‌کند، یا بیانیه صادرکردن و یا قبول‌کردن قوانین مصوب دولت. فعالیت

سیاسی می‌تواند در تأیید و پشتیبانی از حکومت باشد» (بابک، ۲۷ ساله، لیسانس).

مصاحبه‌شوندگان در توضیح فعالیت سیاسی، به فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی، مؤثر بودن در جامعه و مشارکت اجتماعی اشاره می‌کردند و این دسته از فعالیت‌ها را، که با سیاست‌های حکومتی هماهنگ است، عامل پیشرفت و بهبود اوضاع جامعه قلمداد می‌کردند. نسیم، در تعریف کنش سیاسی، تنها به کارهای دولتی بسنده نمی‌کند. او تمام فعالیت‌های گروهی را که خارج از دایره حکومت انجام می‌شود هم، مادامی فعالیت سیاسی می‌داند که در راستای اهداف دولت باشد:

«فعالیت سیاسی یکسری از کارهاست که کمک می‌کنند به روند چرخش جامعه و قانون را به‌روز می‌کنند و کمک می‌کنند تا دولت مدیریت بهتری داشته باشد، مثل انجمن‌هایی که تلاش می‌کنند تا مشکل بیکاری را حل کنند یا گروه‌هایی که برای رفع مشکل اعتیاد تلاش می‌کنند» (نسیم، ۲۰ ساله، دیپلم).

ج. کنش سیاسی اعتراض

در روایت بخش درخور توجهی از مصاحبه‌شوندگان، فعالیت سیاسی به مثابه مخالفت سیاسی و اعتراض تعبیر شده بود؛ اعتراضی که گستره آن از شرکت نکردن در انتخابات، حضور در خیابان تا نگارش مقاله، امضای بیانیه و تشکیل گروه‌های سیاسی را در بر می‌گیرد. «کنش سیاسی اعتراض»، به منزله بیان مطالبات و منافع است و به تحرکاتی بیشتر اصلاح‌طلبانه (و نه براندازانه) نظیر تشکیل اپوزیسیون، تأسیس حزب، شورش، انتشار اعلامیه، نصب پوستر، دیوارنویسی، تجمعات سخنرانی و تظاهرات اطلاق می‌شود (هیرشمن، ۱۳۹۴: ۲۹). در تعبیر این دسته از جوانان، کنش‌های سیاسی اعتراضی، عکس‌العملی به شرایط بغرنج زندگی است:

«بیشتر نوعی مخالفت با تصمیمات حکومتی است؛ مثل شرکت نکردن در انتخابات. از مقاله‌نوشتن تا اعتراض‌های خیابانی و ساختن فیلم در دفاع از یک جامعه مظلوم که نمی‌تواند در مقابل قدرت حکومت از خود دفاع

کنند. وقتی شرایط زندگی مردم سخت می‌شود و کاسه صبرشان لبریز می‌شود، دست به اعتراض می‌زنند» (اوین، ۲۴ ساله، لیسانس).

جوانان مصاحبه‌شده، اعتراض را نوعی کنش سیاسی تعبیر می‌کردند. از نظر آنها، گستره اعتراض به لحاظ مکانی از اعتراضات خیابانی تا اعتراض در فضای مجازی و به لحاظ موضوع از اعتراض به حجاب اجباری تا اعتراض به قانون، متغیر بود. آنها اعتراض را در شکل جمعی (کمپین‌ها و انجمن‌ها) و فردی، به مثابه نوعی ناراضی تعریف و آن را واکنشی به رخدادهای اجتماعی تعبیر می‌کردند که گاهی به رد شدن از خط قرمزهای حاکمیت منجر می‌شود. ملودی، با بیان پیچیدگی سیاست، آن را در قالب امری خطیر و اعتراضی تعبیر می‌کند:

«کار خیلی پیچیده‌ای است. درکش برای کسی در سن و سال من سخت است... مانند کسانی که در فضای مجازی نظرشان را در مورد مخالفت با حکومتی که ما در آن هستیم، می‌گویند و به آن اعتراض می‌کنند و از خط قرمز حکومت رد می‌شوند. هیچ وقت علاقه‌ای به سیاست نداشته‌ام» (ملودی، ۲۴ ساله، لیسانس).

د. سیاست‌هراسی

سیاست‌هراسی بر احساس اضطراب و نگرانی از اینکه در اثر فعالیت سیاسی، خدشه‌ای به زندگی وارد شود و همچنین ناظر بر ارعابی است که به وسیله دولت یا گروه‌های غیردولتی، اعمال می‌شود. سیاست‌هراسی ریشه ساختاری و بیرونی دارد. آن چیزی که سیاست‌هراسی را از دیگر ترس‌های شخصی متمایز می‌کند، این است که سیاست‌هراسی از جامعه، حکومت و به‌طور کلی محیط بیرون ناشی و یا اینکه تبعات و نتایج آن، در سطح اجتماع منعکس می‌شود (Robin, 2004: 2). در روایت جمع کثیری از جوانان، عمل سیاسی خارج از گستره رسمی و متعارف، نقض قانون تلقی می‌شود، محکومیت‌هایی قضایی فعالان سیاسی و ستاره‌دار شدن دانشجویها را در پی دارد و با هزینه‌های سیاسی همراه است:

«فعالیت سیاسی یعنی همان کاری که گروه‌های سیاسی مخالف حکومت انجام می‌دهند. فعالیت سیاسی کار

گروه‌های غیرقانونی است. کار کسانی است که برخلاف قوانین کشور عمل می‌کنند» (آیدا، ۳۰ ساله، فوق‌دیپلم).

از نظر مصاحبه‌شوندگان، سیاست به مثابه کار خطرناکی تلقی می‌شود که آنها را دچار مشکل می‌کند و کل زندگی‌شان در صورت روی آوردن به سیاست، نابود می‌شود. آنها با اشاره به پیچیدگی و دشواری درک سیاست و هزینه‌های مترتب با آن، هر حرکت خلاف حکومت را کنش سیاسی می‌دانستند و آن را عمل منفی و دردرساز می‌خواندند. بهنام، در لفافه شوخی در میان دوستانش، به خوبی به این مسئله اشاره می‌کند و مخاطرات فعالیت سیاسی را به آنها یادآور می‌شود:

«تعریف فعالیت سیاسی در ایران سخت است. اینجا صحبت از آب هم، فعالیت سیاسی است. بعضی وقت‌ها با دوستانم که حرف می‌زنم، به شوخی می‌گویم اینجا پیاز هم به شدت یک امر سیاسی است... فعالیت سیاسی معمولاً برای افراد مشکل ایجاد می‌کند و دردرساز است» (بهنام، ۳۱ ساله، فوق‌لیسانس).

صبا با اشاره به عواقب منفی و پیش‌بینی ناپذیر سیاست، فعالیت سیاسی را امری بیهوده بیان می‌کند:

«فعالیت سیاسی کاری بیهوده است، زندگی خودت و خانواده‌ات را نابود می‌کند، آخر و عاقبت ندارد و آخرش بدبختی و دریدری است؛ مانند کسانی که در اعتراض‌های خیابانی دستگیر می‌شوند و دانشجویهای ستاره‌داری که از دانشگاه اخراج می‌شوند» (صبا، ۲۳ ساله، لیسانس).

آگاهی سیاسی جوانان

برای فهم آگاهی سیاسی، از جوانان خواسته شد تا نظر خود را در زمینه پیوند دین و سیاست، دموکراسی دینی و حکومت مطلوب بیان کنند. از روایت مصاحبه‌شوندگان، ۵۷ مضمون و ۵ تم اولیه استخراج شد که در ۲ تم اصلی «ذهنیت ناهمسازی دین و سیاست» و «زیست سیاسی شهروندمدار» دسته‌بندی شد.

جدول ۳- مفاهیم، تم‌های اولیه و تم اصلی آگاهی سیاسی جوانان

Table 3- Primary codes, Primary themes and the Main theme of Youth political awareness

تم اصلی	تم اولیه	کدهای اولیه (مفاهیم)
		نبود امکان دموکراسی در دین، مانع‌الجمع بودن، دین عامل محدودیت دموکراسی، نقاب‌پوشی برای سوءاستفاده، دموکراسی دینی یعنی کثک، دموکراسی در ظاهر و دین در عمل، لزوم بازبینی در قوانین اجتماعی اسلام، تصمیم فرد در برابر تصمیم جمعی، دین یعنی برتری ماهیت بر وجود، بی‌اعتقادی به دین، پارادوکس دین و دموکراسی، دین امری شخصی، ناهمخوانی دین و سیاست و ناسازگاری دین با دموکراسی
	تقابل دین و ذهنیت ناهمسازی دین و سیاست	تغییرناپذیری دستورات دینی، مانع آزادی، برابر نبودن مذاهب و ادیان در ایران، ارجحیت علمای دین، چارچوب محدودیت، قوانین سفت و سخت دین
	دین به‌مثابه الزام	رفاه و آسایش، امنیت اقتصادی، رفع نیازهای اولیه، راضی نگه داشتن مردم، شادی و آرامش جامعه، سیستم آموزشی خوب، حل مشکلات مردم، امنیت اجتماعی، اولویت خانه بر همسایه
	حقوق اجتماعی	آزادی بیان و عقیده، احترام به اقلیت‌ها، استقلال قوه قضاییه، یکسانی در برابر قانون، قانون‌مداری، مبارزه با دزدی، نبود تبعیض دینی و قومی، سوءاستفاده نکردن مسئولان، شایسته‌سالاری، نبود فاصله طبقاتی
	زیست سیاسی شهروندمدار	نظرخواهی از همه، مردم‌سالاری، اجازه اعتراض، انتخابات آزاد، دخالت نکردن حکومت در انتخابات، تغییر قانون به خواست مردم، تأمین نظر و خواسته مردم، انتقادپذیری
	حقوق مدنی	
	حقوق سیاسی	

الف. ذهنیت ناهمسازی دین و سیاست

یکی از مباحثی که درباره آن با جوانان گفت‌وگو به عمل آمد، مفهوم دموکراسی دینی بود. از مصاحبه‌شوندگان خواسته شد تا درک و تعریف خود را از این مفهوم روایت کنند. با وجود تلاش

نهادهای اجتماعی مختلف، به‌خصوص حوزه، مساجد، نظام آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی در برساخت ذهنیت همسازی دین و سیاست و تبلور آن در قالب دموکراسی دینی، جوانان در روایت خود، دین را امری شخصی می‌دانستند و دین و سیاست

را مانع‌الجمع می‌پنداشتند:

«دین و دموکراسی با هم تناقض دارند. در ذهن من دموکراسی و دین در یک چهارچوب نمی‌گنجد، هرکدام در مورد موضوعاتی جدا هستند و نمی‌توانند کنار هم قرار بگیرند. وقتی می‌گوییم دموکراسی دینی، یا باید دین را در نظر بگیریم یا دموکراسی را، هر دو با هم شدنی نیست» (عسل، ۳۰ ساله، لیسانس).

از نظر مصاحبه‌شوندگان، تغییرناپذیری دین از دیگر مضامینی

است که دین و معنویت را با دموکراسی ناسازگار کرده است:

«من به دموکراسی دینی می‌گویم پیتزای فورمه‌سبزی. دموکراسی امری سیاسی و دین امری شخصی و معنوی است. معنویت جایی در سیاست ندارد، این دو ربطی به هم ندارند و اصلاً با هم جور نیستند. دین تغییرپذیر نیست و نمی‌تواند با دموکراسی سازگار شود» (پوریا، ۳۲ ساله، لیسانس).

محمد، با ذکر تغییر به‌عنوان مشخصه دموکراسی، دین و

دموکراسی را به‌دلیل تغییرناپذیری قواعد دینی، با هم ناسازگار

می‌پندارد:

«دموکراسی و دین با هم ناسازگارند. برخی از دستورات دین تغییرناپذیر است، نمی‌توان با قوانین تغییرناپذیر، دموکراسی را اجرا کرد و دموکراسی یکسره تغییر است. در حالی که دین پر از قوانین شرعی است که انسان را محدود می‌کند» (محمد، ۲۹ ساله، لیسانس).

برخی از جوانان با اشاره به ماهیت الزام‌آوری عمل به

دستورات دینی، به تناسب‌نداشتن دموکراسی با اجبار اذعان

می‌کردند:

«کاملاً مخالف دموکراسی دینی هستیم. در دموکراسی اجبار معنی ندارد. دموکراسی یعنی آزادی، یعنی اهمیت به نظر جمع. در دموکراسی هیچ‌چیزی از قبل مشخص نیست، ولی در دین این‌طور نیست، همه‌چیز از قبل دقیقاً مشخص است. نظر مردم هم اصلاً مهم نیست. حرف دین را فقط باید اجرا کرد، چه دوست داشته باشی، چه بدت بیاید» (صبا، ۲۳ ساله، لیسانس).

ب. زیست سیاسی شهروندمدار

در راستای درک آگاهی و انتظارات سیاسی، از جوانان

خواسته شد تا درک و توصیفشان را از زیست سیاسی مطلوب

روایت کنند. بر مبنای روایت جوانان، زیست سیاسی مطلوب

بر سه رکن «حقوق اجتماعی»، «حقوق سیاسی» و «حقوق

مدنی» استوار است. این سه رکن بنیان مفهوم شهروندی را

شکل می‌دهد (Marshall, 1964: 49). مصاحبه‌شوندگان، در

توصیف زیست سیاسی مطلوب، به مضامین پریسامدی چون

«رفاه و آسایش»، «امنیت اقتصادی»، رفع نیازهای اولیه، «شادی

و آرامش جامعه»، «سیستم آموزشی خوب»، «حل مشکلات

مردم»، «امنیت اجتماعی» و «اولویت خانه بر همسایه» اشاره

می‌کردند. صفات یادشده بر مفهوم «حقوق اجتماعی» دلالت

دارد. بر مبنای روایت جوانان، مقبولیت حکومت در گرو

فراگیری حقوق اجتماعی است:

«حکومتی که مردمش آرامش داشته باشند. نیازهای اولیه مردمش تأمین شده باشد، در آن امنیت شغلی و روانی برقرار باشد، عدالت در آن وجود داشته باشد» (تائب، ۲۲ ساله، دیپلم).

علاوه بر حقوق اجتماعی، رکن دوم زیست سیاسی

مطلوب از نظر مصاحبه‌شوندگان، اهتمام به «حقوق سیاسی»

است. اینکه افراد جامعه از «حق انتخاب‌کردن و انتخاب‌شدن»

بهره‌مند باشند، «اعتراض»، «انتقاد»، «انتخابات آزاد» و

«دموکراسی» پاس داشته و «نظر و خواسته مردم» تأمین

شود. محمد، در توصیف خود از زیست سیاسی، به

مؤلفه‌هایی چون ابتدای حکومت بر رأی و دموکراسی حق

اعتراض مردم اشاره می‌کند:

«حکومتی که با رأی مردم شکل بگیرد و در آن دموکراسی حاکم باشد، حکومتی که آزادی داشته باشد و حکومتی که به مردمش اجازه اعتراض بدهد» (محمد، ۲۹ ساله و لیسانس).

انتخابات آزاد و احترام به نظر مردم، از مضامینی بود که

مصاحبه‌شوندگان در توصیف زیست سیاسی مطلوب به آن

اشاره می‌کردند. پروین در روایت خود به حق انتخاب‌شدن و

مشارکت مردم در تصمیم‌سازی اشاره کرده است:

«حکومتی که اجازه بدهد مردم در مسائل تصمیم بگیرند، انتخابات آزاد داشته باشد، هم از نظر اینکه هرکسی بتواند داوطلب شود و هم از این نظر که رأی‌های مردم دستکاری نشود. حکومتی که به رأی مردم احترام بگذارد» (پروین، ۲۸ ساله، لیسانس).

کاندیدها از جمله مضامینی بود که برخی از مصاحبه‌شوندگان در روی گردانی از صندوق رأی به آن استناد می‌کردند:

«من در انتخابات شرکت نمی‌کنم، به دلیل شفاف نبودن و سالم نبودن انتخابات. کسانی که شایسته‌اند در انتخابات کاندیدا نمی‌شوند یا به آنها اجازه داده نمی‌شود که کاندیدا شوند؛ چون تعیین صلاحیت نمی‌شوند. فقط به مهره‌های خودشان اجازه کاندیدشدن می‌دهند» (وریا، ۳۰ ساله، فوق‌لیسانس).

«نگاه ابزاری به انتخابات»، از جمله تم‌های اصلی برآمده در اظهارات مصاحبه‌شوندگان بود که بر استحاله معنایی رفتار رأی‌دهی دلالت دارد. مهر انتخابات در شناسنامه برای مصاحبه‌شوندگان، مجرای کسب امتیاز تعبیر می‌شد:

«خانواده‌ام می‌گفتند باید شرکت کنی، به خاطر استخدام و مهر انتخابات در شناسنامه، اما حالا چند سالی است که در هیچ انتخاباتی شرکت نمی‌کنم؛ چون دیگر بی‌خیال استخدام شده‌ام» (سونیا، ۲۷ ساله، دکترا).

دستیابی به مشاغل دولتی، از جمله مضامینی به شمار می‌آید که از نظر مصاحبه‌شوندگان، اقبال به صندوق رأی را در پی داشته است:

«...انتخابات برایم خیری ندارد. اطرافیانم و کسانی که من می‌شناسم و در انتخابات شرکت می‌کنند، یا به خاطر موقعیت شغلی است که دارند و یا به امید به دست آوردن یک موقعیت شغلی خوب؛ وگرنه همه می‌دانند که انتخابات هیچ تأثیری ندارد» (نیشتمان، ۳۲ ساله، لیسانس).

تجربه و درک جوانان از منابع جامعه‌پذیری سیاسی

درباره اینکه جوانان چه درکی از منابع رسمی و غیررسمی جامعه‌پذیری سیاسی دارند، با مشارکت‌کنندگان مصاحبه به عمل آمد. از اظهارات، ۱۹۴ مضمون و ۱۵ تم اولیه استخراج شد که در ۵ تم اصلی «فاصله‌گیری کارگزاران نهادی از جامعه»، «کاشت وارونه صداوسیما»، «نظام آموزشی ایدئولوژیک»، «زوال اعتمادی نهادی خانواده» و «سیاست‌پرهیزی همسالان» دسته‌بندی شد.

سومین رکن زیست سیاسی مطلوب از نظر مصاحبه‌شوندگان، «حقوق مدنی» بود. توجه جوانان به مضامینی چون «آزادی بیان و عقیده»، «احترام به اقلیت‌ها»، «استقلال قوه قضاییه»، «یکسانی در برابر قانون»، «قانون‌مداری»، «مبارزه با دزدی»، «نبود تبعیض دینی و قومی»، «دورزدن قانون» و «نبود فاصله طبقاتی»، ناظر بر اهمیت حقوق مدنی است.

ثنا در توصیف خود از حکمرانی مطلوب، به مواردی چون حقوق اقلیت‌های قومی و مذهبی و ریشه‌کن کردن فقر اشاره می‌کند:

«حکومتی که کنار مردم باشد. حقوق مردم، به خصوص حقوق اقلیت‌های قومی و مذهبی را رعایت کند و برای از بین بردن فقر تلاش کند» (ثنا، ۲۶ ساله، لیسانس).

نیما، به‌روز و منعطف بودن قانون را لازمه حکومت مطلوب می‌داند و در این باره چنین می‌گوید:

«حکومتی که قانونش به‌روز و منعطف باشد و مشکلات مردم را حل کند. قانونی که تمام مردم در آن از حقوق یکسانی برخوردار باشند و با آن عدالت برای همه، یکسان اجرا شود و با بازخورد گرفتن از مردم، قانون را در صورت لزوم تغییر دهد و از همه مهم‌تر، برای نظر اقلیت‌ها احترام قائل شود و حقوق آنها را رعایت کند» (نیما، ۲۸ ساله، لیسانس).

رأی‌دهی: از مجرای کسب امتیاز تا بی‌اعتمادی

برای درک و فهم جهت‌گیری سیاسی، نظر جوانان را درباره انتخابات جويا شدم. بر مبنای تحلیل اظهارات مصاحبه‌شوندگان، ۲۴ مضمون و ۴ تم اولیه استخراج شد که در دو تم اصلی «بی‌اعتمادی به انتخابات» و «رأی‌دهی مجرای کسب امتیاز» دسته‌بندی شد. جوانان با مضامینی که تردید نسبت به انتخابات را نشان می‌داد، از ایجاد تغییر از طریق صندوق رأی، ناامید بودند:

«من در انتخابات شرکت نمی‌کنم، فایده‌ای ندارد. تجربه نشان داده با انتخابات چیزی عوض نمی‌شود؛ نمایی است که بگویند دموکراسی داریم، چیز اساسی با رأی مردم عوض نمی‌شود» (امید، ۲۸ ساله، فوق‌لیسانس).

وجودداشتن کاندیدای اصلح و مسئله رد صلاحیت

جدول ۴- مفاهیم، تم‌های اولیه و تم اصلی تجربه و درک جوانان از منابع رسمی و غیررسمی جامعه‌پذیری سیاسی

Table 4- Primary codes, Primary themes and the Main theme of Young people's experience and understanding of Formal and Informal Sources of Political socialization

تم اصلی	تم اولیه	کدهای اولیه (مفاهیم)
فاصله‌گیری کارگزاران	اثربخش نبودن مسئولان	تأثیر نداشتن در شبکه قدرت، مشکلات ریشه‌ای، از یک طیف بودن مسئولان، عروسک خیمه‌شب‌بازی، ماکت بودن، مهرة دیگری بودن، اولویت بقای حاکمیت بر حل مشکلات اجتماعی
نهادی از جامعه	سجایای اخلاقی منفی مسئولان	فشار جامعه بازتاب عملکرد مسئولان، قوم و خویش‌بازی، خودمداری، نداشتن دغدغه آزادی و مردم، تناقض حرف و عمل مسئولان، عمل جنجالی، سوءاستفاده از مقام و موقعیت، رفتار تبعیض‌آمیز، کم‌کاری، دروغ‌گویی
کاشت وارونه صداوسیما	وارونه نشان دادن واقعیت	بزرگ‌نمایی، نمایشی، شعاری، دروغ، افسانه‌ای بودن، اعتماد نداشتن، قهرمان‌پروری، دوری از جامعه، تحریف واقعیت، بازنمایی فارس به مثابه منجی کُرد، بازنمایی وارونه کُرد، نگاه انتقادی به برنامه‌ها، غیبت زنان، تحریف اخبار، مظلوم‌نمایی، تفسیر وارونه بدیهیات، انرژی منفی اخبار، بی‌مفهوم، تکراری
جایگزینی ماهواره و شبکه‌های اجتماعی	صداوسیما ایدئولوژیک	سیاسی بودن، تثبیت پایه‌های حکومت، سوگیری ایدئولوژیک، کره شمالی بودن، اینترنت بستر آشکارسازی، تلاش برای پایبندی به حکومت، رسانه حکومتی، تأثیر لحظه‌ای
	جایگزینی ماهواره و شبکه‌های اجتماعی	اعتماد به شبکه‌های اجتماعی، اعتماد به اخبار سیاسی، تحلیل سیاسی با اتکا به دانش خود، اینترنت و سایت‌های خبری جایگزین صداوسیما، اعتماد به گزارش‌های مردمی، اعتماد با توجه به منبع خبر، ماهواره جایگزین صداوسیما
	مناسکی شدن مدرسه	جو آزردهنده کلاس، فرمالیته بودن مراسم مدرسه، شرکت در مراسم برای تفریح، شرم از شرکت در مراسم‌ها، حوصله‌بر و تکراری، نمره و محرومیت بهانه حضور در مناسبت‌های مدرسه، اهمیت ندادن مسئولان مدرسه به مراسم، جیم شدن از وسط راهپیمایی، کسر نمره در صورت شرکت نکردن در اردوی راهیان نور، تبلیغ عضویت در تشکل‌ها
نظام آموزشی ایدئولوژیک	مشارکت ابزاری	عضویت در تشکل‌ها، شرکت در گروه سرود، مشارکت به مثابه جلب توجه کردن، عضویت در تشکل‌ها برای کسب امتیاز
	واقعیت‌زدایی از کتاب‌های درسی	اولویت نمره، برخورد با معلم به سبب اختلاف عقیده، تفرق از کتاب‌ها، رفع تکلیف، سیاسی بودن درس، هراس از بحث سیاسی، دروغ و تحریف کتاب‌های درسی، مفید نبودن درس آمادگی دفاعی، بی‌علاقگی به حرکات نظامی
	قهر با صندوق رأی	ناامیدی از انتخابات، نتایج از پیش تعیین شده، پشیمانی، بی‌تأثیری، بی‌اهمیتی انتخابات، به مثابه فریب، تناقض حرف و عمل مسئولان، وجود نداشتن کاندیدای پذیرفتنی، مشارکت سیاسی منفی، ستم‌دیدن، تجربه بد، انتخاب بین بد و بدتر
زوال اعتمادی نهادی خانواده	ابزاری شدن انتخابات	مشارکت به مثابه ادای تکلیف، مسائل استخدامی، رابطه فامیلی با کاندیداها، مهر شناسنامه، ابزار کسب منفعت، امنیت شخصی، فشار اطرافیان، رأی سفید، ترس، ترس از قطعی یارانه، مشارکت اجباری، تبلیغات، امید به بهبود اوضاع، امید به تغییر
	پیگیری اخبار و بی‌رغبتی به مطالعه	پیگیری مستمر اخبار سیاسی، بی‌رغبتی به اخبار سیاسی، اهل مطالعه نبودن، بی‌میلی خانواده به مطالعه سیاسی، مطالعه تاریخی - سیاسی، سایت‌های سیاسی فضای مجازی، سیاسی نبودن خانواده، تعمق نکردن در سیاست، تفسیرهای سیاسی تلویزیون جایگزین مطالعه سیاسی
	غیاب بحث سیاسی	گرایش حداقلی به سیاست، بی‌سوادی سیاسی، پرت بودن، نداشتن دغدغه سیاسی، بی‌تفاوتی، مشکلات مانع اندیشیدن به سیاست، دغدغه‌های بزرگ‌تر داشتن، ناامیدی، نداشتن تأثیر مثبت، تفرق، فرار از بحث سیاسی، زده شدن از سیاست، رادیکال بودن
سیاست‌پرهیزی همسالان	سیاست‌هراسی	پرهیز از بحث سیاسی، بی‌اعتمادی سیاسی، محکومیت قضایی، خطرناک بودن، ترس، حس خوبی نداشتن، درگیر نشدن، به مثابه سرکار گذاشتن، فاصله گرفتن از سیاست، جالب نبودن سیاست در ایران، تضاد سیاست با پیشرفت کاری، نداشتن جرئت اعتراض
	نارضایتی سیاسی	رضایت نداشتن از شرایط موجود، نارضایتی شدید، عاصی از شرایط موجود، دیدگاه انتقادی نسبت به وضعیت کشور، به دلیل دیدن واقعیت، آدم حساب نکردن مردم

الف. فاصله‌گیری کارگزاران نهادی از جامعه

یکی از موضوعات پژوهش حاضر، درک مصاحبه‌شوندگان از عملکرد مسئولان و کارگزاران نهادی، به‌عنوان یکی از منابع رسمی جامعه‌پذیری سیاسی بود. روایت جوانان از مسئولان، بر مضمون اصلی «فاصله‌گیری کارگزاران نهادی از جامعه» دلالت داشت. مضمون مذکور برآیند دو مضمون فرعی «اثربخش نبودن مسئولان» و «سجایای اخلاقی منفی مسئولان» است. جوانان در توصیف کارگزاران، به استقلال‌نداشتن عملکردی و ناتوانی در اثرگذاری در نظام تصمیم‌سازی اشاره می‌کردند. آنها تمام کارگزاران را از یک طیف سیاسی و همچون یک مهره می‌پنداشتند که برای بقای حاکمیت اولویت علی‌قائل‌اند. فرهاد، با بازیگرخواندن کارگزاران، این‌گونه مسئولان را توصیف می‌کرد:

«بیشتر مثل عروسک خیمه‌شب‌بازی هستند، بازیگرند و تصمیم‌های اصلی از جای دیگری گرفته می‌شود. آنها فقط نقش اجراکننده دارند، همه چیز برایشان دیکته می‌شود و فقط افراد جابه‌جا می‌شوند، برنامه تغییر نمی‌کند».

نسیم، با منتسب کردن مسئولان به یک طیف و جناح سیاسی، ناتوانی در گشایش سیاسی و اقتصادی را چنین روایت می‌کند:

«... با جابه‌جاشدن اشخاص، چیز زیادی تغییر نمی‌کند. فقط اسامی عوض می‌شوند و هرکسی که سرکار می‌آید، فقط مسیر قبلی را طی می‌کند. همه شعار تغییر می‌دهند، ولی کار زیادی از دستشان بر نمی‌آید» (نسیم، ۲۰ ساله، دیپلم).

در روایت جوانان، مسئولان با سجایای اخلاقی منفی چون خودمداری، نداشتن دغدغه آزادی و مردم، تناقض حرف و عمل، عمل جناجی، سوءاستفاده از مقام و موقعیت، رفتار تبعیض‌آمیز، کم‌کاری و دروغ‌گویی ارزیابی می‌شدند. امید، با تأکید بر تناقض حرف و عمل مسئولان چنین اظهار می‌دارد:

«حس خوبی نسبت به مسئولان ندارم. سوءاستفاده‌کننده هستند و فقط به منافع خود فکر می‌کنند، چون چیزی می‌گویند و برخلاف آن عمل می‌کنند؛ مثلاً علیه آمریکا و انگلیس شعار می‌دهند، اما فرزندان‌شان را برای زندگی و تحصیل به آمریکا و انگلیس می‌فرستند» (امید، ۲۸ ساله، فوق لیسانس).

ب. کاشت وارونه صداوسیما

صداوسیما، رسانه دولتی از منابع رسمی جامعه‌پذیری سیاسی محسوب می‌شود. در زمینه عملکرد صداوسیما، مضامین برآمده از مصاحبه‌ها انعکاسی وارونه از رویکرد کاشت رسانه بود. آنها به درک‌شدنی نبودن، تکراری و آکنده از غم و حسرت بودن برنامه‌ها اشاره می‌کردند:

«تمایلی به دیدن برنامه‌های صداوسیما ندارم. برنامه‌هایش بی‌محتوا است. یک سریال را هزار بار پخش می‌کنند که بار اول هم ارزش دیدن ندارد. برنامه‌های صداوسیما، پر از مرگ و بدبختی است، جوری زندگی را نشان می‌دهد که آدم هر چقدر هم که مشکل داشته باشد، با خودش می‌گوید من چقدر خوشبختم» (صبا، ۲۳ ساله، لیسانس).

بختیار، بی‌علاقگی خود را به برنامه‌های صداوسیما چنین روایت می‌کند:

«اصلاً برنامه‌های صداوسیما را نگاه نمی‌کنم. برنامه‌های مسخره‌ای دارد، فقط می‌خواهد مردم را بگریاند، برنامه‌های تکراری و مسخره است و ارزش دیدن ندارد» (بختیار، ۳۱ ساله، لیسانس).

غیبت حضور کنشگران زن در برنامه‌ها و فیلم‌های صداوسیما، از دیگر موضوعات اشاره‌شده مصاحبه‌شوندگان بود:

«... در فیلم‌ها زن‌ها جایگاه فعال و مؤثری در اجتماع ندارند در فیلم‌ها و برنامه‌های صداوسیما، بیشتر در حاشیه هستند» (سونیا، ۲۷ ساله، دکترا).

بنا به تصاویر وارونه صداوسیما از واقعیت، مصاحبه‌شوندگان شبکه‌های اجتماعی و ماهواره را بر صداوسیما ترجیح داده‌اند:

«به‌جای صداوسیما بیشتر برنامه‌های ماهواره را نگاه می‌کنم و شبکه‌های اجتماعی را می‌بینم. اخبار را نود درصد از ماهواره و ده درصد از شبکه‌های اجتماعی می‌گیرم» (عسل، ۳۰ ساله، لیسانس).

ج. نظام آموزشی ایدئولوژیک

بازخوانی تجارب جوانان از محتوای کتاب‌های درسی و فعالیت‌های فوق برنامه، برنامه‌های پرورشی، مشارکت در مناسبت‌ها و راهپیمایی‌ها و فعالیت‌های فرهنگی و سیاسی مدرسه و دانشگاه، بر مضامینی چون «مناسکی شدن مدرسه»، «مشارکت ابزاری» و «واقعیت‌زدایی از محتوای آموزشی»

ذهنیت منفی نسبت به فعالیت در تشکل‌های سیاسی، از دیگر مضامینی بود که دانشجویان به آن توجه کردند: «در دانشگاه انجمن اسلامی داشتیم. اتفاقاً بچه‌های خوبی هم آنجا بودند؛ اما من و دوستانم هیچ‌کدام عضو انجمن اسلامی نبودیم. دلمان می‌خواست، ولی می‌ترسیدیم. فعالیت سیاسی در دانشگاه، دردسرساز بود. یک‌بار بحث سیاسی می‌کردیم، یکی از دوستان با چشم و ابرو اشاره کرد که حرف نزنم» (احمد، ۲۴ ساله و لیسانس).

د. زوال اعتماد نهادی خانواده

یکی از موضوعات بحث‌شده با جوانان، نگرش خانواده‌ها به مشارکت در انتخابات و موضوعی بود که به روایت مصاحبه‌شوندگان، با بی‌توجهی و اقبال‌نشدن از سوی خانواده‌هایشان مواجه شده بود. از نظر مصاحبه‌شوندگان، احساس اثربخشی نازل انتخابات، کم‌توجهی و اقبال کم خانواده‌ها را به صندوق رأی در پی داشته است:

«در انتخابات زیاد شرکت نمی‌کنند، می‌گویند رأی ما ثمر چندانی نداشته، فقط چند روزی شلوغ می‌کنند و در و دیوار را پر می‌کنند از عکس‌های تبلیغاتی؛ پس از انتخابات، آش همان آش و کاسه همان کاسه» (نیما، ۲۸ ساله و لیسانس).

استخدام در ادارات و سازمان‌های دولتی، از دلایلی بود که خانواده‌ها شرکت در انتخابات را به جوانان توصیه می‌کردند:

«خانواده‌ام مثل خیلی‌های دیگر به‌خاطر خودم و امنیت و اینکه بتوانم استخدام شوم، می‌گویند باید شرکت کنی به امید استخدامی. می‌گویند اگر بخواهی در جایی استخدام شوی، حتماً شناسنامه‌ات را نگاه می‌کنند» (پویا، ۲۳ ساله و لیسانس).

با وجود بی‌میلی به شرکت در انتخابات، خانواده‌ها اقبال بیشتری به پیگیری اخبار سیاسی داشته‌اند:

«بله، خانواده‌ام پیگیر اخبار هستند. قیمت همه‌چیز به اتفاقات سیاسی بستگی دارد. به نظرم در ایران باید به اخبار سیاسی، بگوئیم اخبار اقتصادی؛ چون روی بازاری‌ها بیشتر تأثیر دارد» (بهزاد، ۲۶ ساله، لیسانس).

همسو با پایین بودن نرخ سرانه مطالعه عمومی در ایران، روایت مصاحبه‌شوندگان حکایت از فقدان مطالعه سیاسی خانواده داشت. مشارکت‌کنندگان، خانواده‌هایشان را نسبت به

دلالت داشت. مضامین یادشده، ایدئولوژیک‌بودن مدرسه و دانشگاه را نشان می‌دهد و به‌نوعی بر اختلال در انتقال و تثبیت ارزش‌های مطلوب نظام سیاسی به دانش‌آموزان و دانشجویان دلالت دارد. روایت مصاحبه‌شوندگان به فرمالیته‌بودن برنامه‌های مدرسه دلالت دارد. آنها با اذعان به حوصله‌بر و تکراری خواندن برنامه‌های پرورشی مدرسه، رفع تکلیف و ترس از محرومیت را دلیل حضور در مناسبت‌های غیر آموزشی مدرسه بیان می‌کردند:

«در راهپیمایی‌ها و مناسبت‌ها شرکت نمی‌کردم؛ مدرسه ما نمونه بود و فقط باید درس می‌خواندیم. این‌جور مراسم‌ها اتلاف وقت است، همه الکی هستند و فرمالیته. یک‌جور نمایش تکراری و شعارهای آبکی است» (پوری، ۳۲ ساله، لیسانس).

مصاحبه‌شوندگان با بیان تنفر از کتاب‌های درسی به دلیل سیاسی‌بودن، گرفتن نمره را دلیل مطالعه کتاب درسی می‌دانستند. بختیار در روایت خود، به تحریف مطالب سیاسی و تاریخی در کتاب‌های درسی اشاره می‌کرد:

«خواندن کتاب‌های مدرسه فقط برای رفع تکلیف بود؛ به‌جز ریاضی و علوم، بقیه کتاب‌ها پر از دروغ و تحریف بودند. به‌زور می‌خواستند آن چیزی را که خودشان می‌خواهند، در ذهن بچه‌ها فروکنند» (بختیار، ۳۱ ساله، لیسانس).

دانشگاه در کنار کارکردهای حرفه‌ای و انتقال آموزش‌های تخصصی، عهده‌دار جامعه‌پذیری سیاسی است. تربیت سیاسی و فرهنگی دانشجویان به‌لحاظ نهادی از طریق معاونت فرهنگی و اجتماعی، دفتر نهاد، تشکل‌های سیاسی و آموزش دروس عمومی انجام می‌شود. برخی از مصاحبه‌شوندگان در رابطه با فعالیت سیاسی در دانشگاه، به هراس از فعالیت سیاسی و عواقب آن اشاره می‌کردند. آنان همچنین از ذهنیت منفی دانشجویان نسبت به فعالیت‌های فرهنگی یاد می‌کردند:

«یک‌بار در یک همایش فرهنگی که در دانشگاه برگزار شد، شرکت کردم؛ چون خودم آدم مذهبی بودم، خیلی از آن برنامه خوشم آمد، ولی بعد از آن هم‌کلاسی‌هایم خیلی با من دعوا کردند که چرا به آن همایش رفته‌ام. بعد از آن کلی حرف پشت سر من می‌زدند و مدت‌ها طول کشید تا دست از سرم برداشتند» (رضا، ۲۷ ساله، فوق‌لیسانس).

مطالعه سیاسی بی‌رغبت می‌دانستند. آنها با به‌کاربردن مضامینی چون «سیاسی نبودن» و «اهل مطالعه نبودن»، معتقد بودند که فضای مجازی و برنامه‌های سیاسی ماهواره، جایگزین مطالعه سیاسی شده است:

«خانواده‌ام مطالعه ندارند، خیلی سیاسی نیستند؛ البته نه اینکه فقط مطالعه سیاسی نداشته باشند، اصلاً اهل مطالعه نیستند، ولی تا دلت بخواهد مطالب شبکه‌های اجتماعی را می‌خوانند و برنامه‌های تفسیری اخبار سیاسی روز را نگاه می‌کنند. گاهی هم یک مسئله را در سایت‌های سیاسی پیگیری می‌کنند، اما به شرط اینکه مطلب کوتاهی باشد؛ چون حال و حوصله خواندن مطالب طولانی را ندارند. این روزها مگر فقط دانش‌آموزان و دانشجویان مطالعه کنند، آن هم فقط مطالعه درسی، برای نمره گرفتن» (نیلوفر، ۲۵ ساله، لیسانس).

ه. سیاست‌پرهیزی همسالان

گروه همسالان به‌جهت مناسبات افقی، دسترس‌پذیری و روابط عاطفی، بر رفتار سیاسی جوانان تأثیر دارد و پدیدآورنده نظام اجتماعی در سطح خرد است که در آن افراد نگرش‌های جدیدی را فرا می‌گیرند (Langton, 1969: 104). در شبکه جوانان، مناسبات و روابط با همسالان جایگاه پررنگی داشت. یکی از موضوعات بحث‌شده این بود که در جمع دوستان، مباحث و موضوعات سیاسی مطرح می‌شود؟ روایت مصاحبه‌شوندگان، حکایت از آن داشت که جایگاه بحث سیاسی در نزد همسالان کم‌رنگ بود و سیاست‌هراسی در گفته‌هایشان، نمود قابل چشمگیری داشت:

«دوستانم نگرش سیاسی و گرایش خاصی ندارند. آنها هم مثل من نسبت به مسائل سیاسی پرت هستند. راستش را بخواهی، اصلاً دغدغه مسائل سیاسی نداریم. دغدغه‌های بزرگ‌تری در زندگی داریم. سیاست، تأثیر مثبتی در زندگی آدم ندارد» (شکیبا، ۲۵ ساله، لیسانس).

برخی از جوانان، محورهای روزانه گفت‌وگوهای خود را اتفاقات روزمره و مشکلات شخصی توصیف می‌کردند و با اظهار تنفر از بحث سیاسی، خود را نسبت به سیاست کاملاً بی‌تفاوت می‌پنداشتند. مشارکت‌کنندگان، مشکلات را مانع اندیشیدن به سیاست می‌دانستند. اوین، پرهیز از گفت‌وگوی سیاسی در جمع دوستان را این‌گونه روایت می‌کرد:

«به‌استثنای یکی از دوستانم که به مسائل سیاسی علاقه دارد، بقیه به بحث‌های سیاسی علاقه‌ای ندارند، هر وقت که آن دوستم می‌خواهد بحث سیاسی را پیش بکشد، هیچ‌کس حاضر نیست با او بحث کند. آن‌قدر مشکلات دیگر هست که فرصت اندیشیدن به مباحث سیاسی را ندارند. همه از بحث سیاسی فرار می‌کنند. بیشتر بحث و گفت‌وگوهای ما در مورد اتفاقات روزمره زندگی و مشکلاتی شخصی خودمان است» (اوین، ۲۴ ساله، لیسانس).

بر مبنای اظهارات مصاحبه‌شوندگان، دوستان آنها عموماً آگاهی سیاسی پایینی دارند. بابک، آگاهی سیاسی دوستان را این‌گونه روایت می‌کند:

«با دوستانم خیلی کم در مورد مسائل سیاسی بحث می‌کنیم، در مورد سیاست اطلاعات زیادی ندارند، آن‌ها هم خیلی پیگیر مسائل سیاسی نیستند؛ چون دغدغه‌های زندگی‌شان بزرگ‌تر است» (بابک، ۲۷ ساله، لیسانس).

عاقبت نداشتن بحث سیاسی و ترس از فعالیت سیاسی، از مضامینی است که در جمع دوستان به آن توجه کرده‌اند: «دوستانم سیاست را در فعالیت‌هایی می‌بینند که در نهایت منجر به محکومیت قضایی می‌شود. علاقه‌ای به بحث‌های سیاسی نداریم. این جور چیزها خطرناک است، آخر عاقبت ندارد، خیلی شانس بیاوری باید خانواده و شهرت را رها کنی و تا آخر عمرت آواره باشی. اگر می‌خواهی فعالیت سیاسی کنی، باید بی‌خیال زندگیت شوی» (محمد، ۲۹ ساله، لیسانس).

بحث و نتیجه

هدف اصلی پژوهش حاضر، درک و فهم نحوه جامعه‌پذیری سیاسی جوانان شهر سمنج در بستر و زمینه هویت قومی است. بر مبنای پیشینه نظری و تجربی و شواهد میدانی، جامعه‌پذیری سیاسی از بسترهای اجتماعی و فرهنگی (نظیر قومیت و مذهب) و رده سنی تأثیر می‌پذیرد. با توجه به تفاوت در شناسه‌های فرهنگی و اجتماعی هویت‌بخش جوانان، فهم مختصات جامعه‌پذیری سیاسی و چگونگی تأثیرپذیری از منابع جامعه‌پذیری، از اهمیت نظری و عملی برخوردار است. در این پژوهش، نخستین گام برای واکاوی جامعه‌پذیری سیاسی جوانان، فهم درک جوانان از جهان سیاست و مسائل مربوط به آن بود. در توصیف جوانان از

دارد. جوانان در توصیف حکومت مطلوب، بر زیست‌سیاسی شهروندان نظر داشتند که حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی شهروندان را فراتر از مرزهای قومی و مذهبی پاس می‌دارد. آنان برابری حداکثری را در فرصت‌های سیاسی و اقتصادی، لازمه این شکل از حکومت می‌دانستند و بر ضرورت تحقق آن در نظام سیاسی ایران، تأکید می‌کردند.

عاملان جامعه‌پذیری سیاسی در تمام جوامع، شهروندان را زیر نفوذ خود دارند و نگرش‌های سیاسی آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهند. این عاملان در اشکال متفاوت رسمی (نظام آموزش رسمی و نهادهای دولتی) و غیررسمی (خانواده و گروه همسالان) در جامعه‌پذیری سیاسی افراد نقش پررنگی دارند (آلموند و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۲۴). جامعه‌پذیری سیاسی در شکل رسمی، در خدمت ثبات و بازتولید نظام سیاسی است. یافته‌های پژوهش، بیانگر آن است که جامعه‌پذیری در وجه رسمی آن در نزد جوانان مطالعه‌شده مختل شده است. روایت جوانان، از بی‌اعتمادی به کارگزاران رسمی حکایت داشت؛ مسئله‌ای که آن را برآیند «فاصله‌گیری کارگزاران نهادی از جامعه» می‌دانستند. یافته‌های پژوهش خرمشاد و سوری (۱۳۹۷) نیز مؤید آن است که اعتماد نهادی به‌مثابه مهم‌ترین شاخص سرمایه اجتماعی، بر فرایند جامعه‌پذیری سیاسی دانشجویان تأثیر درخور توجهی داشته است. تحلیل شاخص‌های جامعه‌پذیری سیاسی جوانان دانشجوی، نمایان‌گر آن بود که در کنار اثرگذاری شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های جمعی، چارچوب شناختی دانشجویان و نسل جوان، از ساختار سیاسی، رویدادها و جریان‌های مهم و اثرگذار، مدیران و مقامات برجسته و طیف‌ها و جناح‌های سیاسی فعال کشور تأثیر بیشتری می‌پذیرد. بیشتر مضامین برآمده از روایت جوانان، حاکی از ناتوانی مدرسه، دانشگاه و صداوسیما در جهت‌دهی نظام معنایی و جهت‌گیری‌های سیاسی جوانان، همسو با ارزش‌های مرجح نظام سیاسی بوده است. بنا به روایت جوانان، صداوسیما واقعیت را وارونه بازنمایی می‌کند. به همین دلیل، آنها به مجاری بدیل ارتباطی و اطلاعاتی (ماهواره و شبکه‌های اجتماعی) برای پیگیری اخبار و سلاقی خود متوسل شده‌اند؛ امری که نشان‌گر کاشت وارونه صداوسیماست. همسو با مطالعه برزکار و همکاران (۱۴۰۰)،

کنش سیاسی، حکومت در کانون توجه قرار داشت. آنها کنش را سیاسی می‌پنداشتند که به‌طور مستقیم با حکومت مرتبط است. در روایت‌های مصاحبه‌شوندگان، سیاست‌هراسی نمود چشمگیری داشت و با استناد به تعابیر فهم عامه، چون «سیاست پدر و مادر ندارد»، «سیاست در دسرساز است» و «سری که درد نمی‌کند، با دستمال نمی‌بندند»، سیاست را امری پرخطر توصیف می‌کردند؛ از این رو، بیشتر جوانان به‌سختی حاضر به ابراز نظر در زمینه مسائل سیاسی بودند. به عبارت دیگر، جایی که باید سیاست را بستر بروز نظرات جدید و آرای متفاوت بخوانیم، آنچه در قالب قدرت برتر نظام سیاسی ظاهر می‌شود، با جریان و حیات قدرت در زندگی روزمره تقابل پیدا کرده است. در نتیجه برخورد این دو قدرت، ترس از کنش سیاسی پدیدار می‌شود (Maffesoli, 2004: 205). سیاست‌هراسی در روایت جوانان نمایان بود. با توجه به اینکه بحث و گفت‌وگو و اظهارنظر سیاسی، یکی از راه‌های بسط و پرورش ایستارهای سیاسی در جوانان است، سیاست‌پرهیزی نشان از اختلال در جامعه‌پذیری سیاسی جوانان دارد و ایفای حقوق و تکالیف شهروندی را در جوانان، به تعویق می‌اندازد. نگرش و رفتار سیاسی، یکی از ابعاد جامعه‌پذیری سیاسی است. تجارب مشارکت سیاسی و زوال احساس اثربخشی سیاسی، بیگانگی سیاسی را در جوانان در میدان مطالعه‌شده در پی داشته است. افرادی که دچار بیگانگی سیاسی می‌شوند، از سیاست دوری می‌کنند و در وجه افراطی آن، رفتار سیاسی رادیکال را از خود بروز می‌دهند. آسیب‌های ناشی از بی‌تفاوتی سیاسی و بی‌توجهی به مسائل عمومی، در نهایت دامن‌گیر کل جامعه می‌شود. «اگر بپذیریم که مردم‌سالاری با مشارکت عمومی هویت می‌یابد، عدم مشارکت فعال و گسترده، آسیب‌های عمده‌ای بر نظام سیاسی وارد می‌نماید و ماهیت نظام مردم‌سالارانه را مسخ و به الیگارشسی یا حکومت طبقاتی تغییر می‌دهد» (بشیریه، ۱۳۹۸: ۷۶).

دین در کنار مردم‌سالاری، اساس نظام سیاسی ایران را شکل می‌دهد. نظام آموزشی از مدرسه تا دانشگاه و صداوسیما، تمام تلاش خود را معطوف به آموزش، انتقال و تثبیت این همانی دین و سیاست کرده است. مضامین برآمده از روایت جوانان، بر ذهنیت ناهمسازی دین و سیاست دلالت

بین ابعاد جامعه‌پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی»، ضمن اذعان به زوال مشارکت سیاسی شهروندان، گویای آن است که داشتن خانواده‌های سیاسی‌تر و ارتباط با دوستان سیاسی، به مشارکت سیاسی فعال‌تری منجر می‌شود.

بر مبنای روایت جوانان، رفتار رأی‌دهی خانواده‌ها استحاله معنایی پیدا کرده است و از مشارکت به‌مثابه تعهد شهروندی فاصله گرفته است، سمت‌سوی ابزاری پیدا کرده و به مجرای برای شغل‌یابی و ارتقای نهادی تبدیل شده است. با وجود آنکه جوانان از شبکه‌های ارتباطی درخور توجهی با دوستان خود برخوردار بودند، اما غیاب بحث سیاسی در جمع‌های دوستانه آنان محرز و روایت‌ها بیانگر سیاست‌هراسی در میان جوانان بود. تفسیر روایت جوانان بررسی شده و با لحاظ مختصات میدان مطالعه‌شده، گویای آن است که سنجج بخشی از مناطق گردنشین است که در حاشیه مناسبات قدرت قرار گرفته و سیاست توزیع نقش‌ها، ساکنان این مناطق و به‌ویژه جوانان تحصیل‌کرده را به نقش‌های حاشیه‌ای محدود کرده است، همچنین توازن بین تکالیف (انتظار حاکمیت از مردم) و حقوق نقش (انتظار مردم از حاکمیت) در مناطق گردنشین به هم خورده و بر پنداشت عمومی، نادیده‌انگاشتی سیاسی و اقتصادی سایه افکنده است. نادیده‌انگاشتی سیاسی بر مفهوم «بحران نمایندگی سیاسی» دلالت دارد. نمایندگی سیاسی فعالیتی است که به شهروندان این امکان را می‌بخشد تا صداها، باورها و دیدگاه‌هایشان را در خط‌مشی‌ها و سیاست‌گذاری‌های عمومی عرضه و طرح کنند. بازنمایی (نمایندگی) زمانی موضوعیت می‌یابد که کنشگران و بازیگران سیاسی در ساحت سیاسی به نیابت از بقیه اظهارنظر، دفاع، نمادسازی و عمل کنند (Pitkin, 1967: 16). پنداشت جوانان آن است که خواسته‌های آنها، به‌عنوان جوان‌گرد اهل سنت، از جانب بازیگران سیاسی در میدان‌های سیاسی بازنمایی نمی‌شود و در عین حال امکان حضور و مشارکت سیاسی در ساحت‌های تصمیم‌گیری‌های سیاسی نمی‌یابند. این احساس نادیده‌انگاشتی سیاسی، در فاصله‌گیری از منابع رسمی جامعه‌پذیری سیاسی نمود پیدا کرده است. بر این اساس، مشارکت سیاسی و رضایت سیاسی جوانان به تأسی از قهر، با صندوق رأی و غیاب بحث سیاسی تحت‌الشعاع قرار گرفته

شبکه‌های اجتماعی مجازی در تمامی شاخص‌های اصلی جامعه‌پذیری سیاسی، از قبیل ارزش‌های سیاسی، مشارکت سیاسی، اعتماد سیاسی، شناخت نظام سیاسی و شناخت چهره‌های سیاسی اثرگذار و از شبکه سنتی خانواده پیشی گرفته است. همسو با مطالعه رضایی و غلامرضا کاشی (۱۳۸۴)، مدرسه در تکوین ایدئولوژیکی ذهنیت دانش‌آموزان موفق عمل نکرده است و با انطباق‌نداشتن ارزشی و تربیتی میان خانواده‌ها و مدرسه، ناتوانی مدرسه در شکل‌دهی ذهنیت دانش‌آموزان بیشتر خودنمایی می‌کند.

عملکرد جامعه‌پذیری سیاسی رسمی زمانی به تثبیت نظام سیاسی منتج می‌شود که منابع غیررسمی، همسو با منابع رسمی جامعه‌پذیری سیاسی و در جهت تقویت آن عمل کند؛ امری که مضامین پژوهش حاضر خلاف آن را نشان می‌دهد. بر مبنای روایت جوانان، منابع غیررسمی جامعه‌پذیری سیاسی (خانواده و گروه همسالان) همسو و در جهت تقویت‌گونه رسمی آن عمل نمی‌کند و گاهی در نقطه مقابل آن قرار گرفته است. خانواده نخستین کارگزار غیررسمی جامعه‌پذیری سیاسی است که با زوال اعتماد نهادی روبه‌رو است. «به سبب پیوند اعتماد سیاسی شهروندان با مردم‌سالاری، پیامد زوال اعتماد سیاسی در جامعه، تحلیل رفتن مردم‌سالاری می‌باشد» (Lenard, 2007: 358). این تقابل زمینه ساختاری دارد و از نظر جوانان بازتاب عملکرد نظام سیاسی است. بی‌توجهی نظام سیاسی به تغییرات محیطی و ارزشی و ناامیدی از ایجاد تغییر، بی‌تفاوتی سیاسی را در خانواده‌ها تقویت کرده است. خانواده‌ها با وجود آنکه بیشتر به‌طور مستمر پیگیر اخبار سیاسی بودند، تمایلی به مشارکت سیاسی نداشتند و نسبت به آن بی‌تفاوت بودند. «بی‌تفاوتی سیاسی به معنای مشارکت‌نمودن و عدم آگاهی، ممکن است پیامد ناخشنودی از سیاست و یا عدم علاقه به آن باشد. در صورتی که عدم مشارکت سیاسی، همراه با آگاهی و پیگیری مستمر اخبار سیاسی باشد، در واقع بیانگر مخالفت و اعتراض است» (بشیریه، ۱۳۹۸: ۷۴). سیاست‌پرهیزی خانواده‌های جوانان و سیاست‌هراسی گروه همسالان، فاصله‌گیری جوانان از مشارکت سیاسی را تشدید کرده است. یافته‌های پژوهش سبکتکین‌ریزی و شاعری (۱۳۹۹) نیز با عنوان «بررسی رابطه

جوانان تدوین شود؛

اختلال در بازتولید ایدئولوژی سیاسی در مدرسه و دانشگاه در روایت جوانان، بازنمای سیاست‌زدگی آموزش و پرورش است. در این راستا، بازنگری در محتوای آموزشی و برنامه‌درسی پنهان، با رویکرد غنی‌سازی محتوای دانش سیاسی، تأکید بر حقوق سیاسی و اهتمام محیط‌های آموزشی به تربیت سیاسی، با لحاظ تکثر سیاسی و نسبی‌گرایی فرهنگی ضروری به نظر می‌رسد؛

واهمه جوانان از سیاست (سیاست‌هراسی)، اجتناب عامدانه از مباحثه و فعالیت سیاسی (سیاست‌پرهیزی)، گسست جوانان از منابع رسمی جامعه‌پذیری سیاسی و ناهم‌سویی منابع رسمی و غیررسمی جامعه‌پذیری سیاسی، در تقویت شکاف‌های سیاسی و اجتماعی و افزایش پتانسیل منازعه سیاسی در میدان مطالعه‌شده مؤثر بوده است و این مسئله انطباق‌پذیری ساخت نهادی را با تغییرات ارزشی و محیطی ضروری می‌کند.

منابع فارسی

- آلموند، گ.؛ بینگهام، پ.؛ استروم، ک. و دالتون، ر. (۱۳۹۶). *سیاست مقایسه‌ای، چارچوبی نظری* (ترجمه علیرضا طیب و وحید بزرگی)، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- احمدپور ترکمانی، ب.؛ ازکیا، م. و ساروخانی، ب. (۱۳۹۷). تبیین جامعه‌شناختی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در جامعه‌پذیری سیاسی جوانان شهر تهران. *جهانی رسانه، نسخه فارسی*، ۱۳(۱)، ۹۲-۶۶.
- برزکار، م.؛ جلالی، ر. و باقری، س. (۱۴۰۰). *مطالعه تطبیقی تأثیرگذاری شبکه‌های اجتماعی مجازی و خانواده بر جامعه‌پذیری سیاسی دانشجویان*. پژوهش‌های سیاست اسلامی، ۹(۲۰)، ۲۵۲-۲۷۹.
- <https://doi.org/20.1001.1.23455705.1400.9.20.9.4>
- بشیریه، ح. (۱۳۹۸). *درس‌های دموکراسی برای همه*. تهران: انتشارات نگاه معاصر.
- بینگهام، پ. و گابریل، آ. (۱۳۷۵). *جامعه‌پذیری سیاسی و فرهنگ سیاسی*. ترجمه علیرضا طیب، *اطلاعات سیاسی اقتصادی*، ۱۱۳ و ۱۱۴، ۲۲-۳۱.
- پناهی، م. ح. (۱۳۸۶). *جامعه‌شناسی مشارکت سیاسی زنان*.

است. این یافته همسو با نتایج پژوهش مقدس و همکاران (۱۳۸۸) است. بر مبنای این پژوهش، هر اندازه در میان اقلیت‌های قومی، از نظر اقتصادی احساس محرومیت نسبی قوی‌تر باشد، هویت قومی شدت و عمق بیشتری خواهد یافت و به تبع آن، مشارکت سیاسی و رضایت از نظام سیاسی کاهش می‌یابد. نتایج مطالعه بارتال و همکاران (۲۰۱۷) نیز مؤید آن است، جوانانی که در شرایط متعارض اجتماعی زندگی می‌کنند، جامعه‌پذیری سیاسی متفاوتی را تجربه می‌کنند که با جامعه‌پذیری سیاسی مسط (رسمی) فاصله و در تقابل با آن قرار دارد.

با نظر به اصلی‌ترین مضامین برآمده از روایت جوانان، پیشنهادهایی در جهت تقویت علاقه سیاسی، مشارکت سیاسی، رضایت سیاسی جوانان و تعدیل ناهم‌سویی منابع رسمی و غیررسمی جامعه‌پذیری سیاسی ارائه می‌شود:

سیطره سیاست‌هراسی بر افق ذهنی جوانان، که از تجربه فعالیت سیاسی، ساخت فرصت‌های سیاسی و نحوه جامعه‌پذیری سیاسی تأثیر می‌پذیرد، ایجاد می‌کند تا هزینه کنش‌ورزی سیاسی در جامعه برای شهروندان به‌طور عام و جوانان به‌طور خاص، کاهش پیدا کند؛

بی‌علاقگی سیاسی جوانان از دیگر مضامین پرتکرار در روایت جوانان بود که در راستای تقویت مشارکت سیاسی جوانان ضرورت دارد تا زمینه تشکیل‌یابی سیاسی جوانان فراهم آید و علاوه بر آن، از احزاب و تشکل‌های سیاسی شناسنامه‌دار درخواست کرد تا شاخه جوانان را در تشکیلات حزبی خود فعال کنند و با لحاظ نسبت جمعیتی جوانان در ایران، در برنامه‌ها و مطالبات خود، توجه ویژه‌ای به علایق و سلیق جوانان داشته باشند؛

شفاف‌سازی فعالیت‌های سیاسی و پاسخگوبودن کارگزاران سیاسی، تقویت رقابت سیاسی و تسهیل چرخش نخبگان با میدان‌دادن به جوانان متخصص، در افزایش احساس اثربخشی سیاسی و به تبع آن تعدیل سیاست‌هراسی و تقویت علاقه سیاسی مؤثر به نظر می‌رسد؛

کاشت وارونه صداوسیما به‌عنوان یکی از مضامین اشاره‌شده جوانان، ایجاد می‌کند تا در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی صدا و سیما، سلیق و نیازهای جوانان بازنمایی و برنامه‌های سیاسی در راستای پاسخ‌گویی به نیازهای سیاسی

تحلیل مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی در کتاب‌های
درسی دوره متوسطه. جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی،
۶(۱۴)، ۲۰۷-۲۳۱.

<https://doi.org/10.22080/SSI.2020.16315.1591>
رضایی، م. و غلامرضا کاشی، م. ج. (۱۳۸۴). چالش‌های
بازتولید هژمونی دولت از طریق گفتمان مدرسه.
جامعه‌شناسی ایران، ۶(۴)، ۳۴-۵۸.

<https://doi.org/20.1001.1.17351901.1384.6.4.3.3>
رفیعیان، م؛ پیری، ا؛ کریمی، آ. و حیدری، س. (۱۳۹۶).
تعیین سطح توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان مرزی
کردستان با تأکید بر شاخص‌های توسعه شهری.
مطالعات محیطی هفت‌حصار، ۶(۲۲)، ۵-۱۶.
رنی، آ. (۱۳۷۴). حکومت، آشنایی با علم سیاست (ترجمه لیلا
سازگار)، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

سبکتکین‌ریزی، ق.، و شاعری، ف. (۱۳۹۹). بررسی رابطه بین
ابعاد جامعه‌پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی در بین
شهروندان شهر بجنورد. جامعه‌شناسی سیاسی ایران،
۴(۱۲)، ۱۹۹-۲۲۸.

شفروز، ب. (۱۳۹۰). مبانی جامعه‌شناسی جوانان (ترجمه
کرامت‌الله راسخ)، تهران: نی.

علیخواه، ف. (۱۳۸۷). احساس محرومیت نسبی و پتانسیل
اعتراض سیاسی. [رساله دکتری، تهران: دانشگاه علامه
طباطبایی].

عزت پناه، ب.؛ قالیباف، ب. و پورموسوی، م. (۱۳۹۷). تحلیلی
بر روند چندقطبی شدن ساختار فضایی و عملکردهای
شهری. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۰(۲)، ۴۶۷-۴۸۹.
<https://doi.org/10.22059/JHGR.2018.237810.1007501>
قادرزاده، ا. و محمدزاده، ح. (۱۳۹۷). مطالعه پیمایشی
هویت‌طلبی قومی و سیاسی شدن قومیت کردهای ایران.
پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۷(۱)، ۱۹-۴۲.

<https://doi.org/10.22108/SSOSS.2017.103431.1063>
قوام، ع. (۱۳۶۹). درآمدی بر جامعه‌پذیری سیاسی. سیاست
خارجی، ۴، ۲۲۷-۲۳۸.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/861532>
مقدس، ع. ا.؛ لهسایی‌زاده، ع. و تقوی‌نسب، س. م. (۱۳۸۸).
بررسی عوامل داخلی مؤثر بر هویت قومی و هویت

تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.

تنهایی، ح. ا. (۱۳۷۴). درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های
جامعه‌شناسی. گناباد: نشر مردنیز.

محمدزاده، ح. و خانی، س. (۱۳۹۷). زمینه‌های تاریخی و
اجتماعی شکاف قومی در ایران. مطالعات اجتماعی ایران،
۱۲(۳)، ۱۴۷-۱۲۵.

<https://doi.org/20.1001.1.20083653.1397.12.0.12.4>
چیلکوت، ر. (۱۳۹۶). نظریه‌های سیاست مقایسه‌ای (ترجمه
وحید بزرگی و علیرضا طیب)، تهران: انتشارات رسا.

حسینی، س. ح.؛ میرزایی، م. و توکلی، ز. (۱۳۸۹). بررسی
تأثیر خانواده بر جامعه‌پذیری سیاسی (مطالعه موردی
دانشجویان دانشگاه تهران). جامعه‌شناسی مطالعات
جوانان، ۱(۱)، ۶۸-۷۲.

<http://sanad.iau.ir/Journal/ssyj/Article/977187>
خرمشاد، م. ب. و سوری، ف. (۱۳۹۷). اعتماد نهادی،
دانشگاه‌های دولتی و جامعه‌پذیری سیاسی در جمهوری
اسلامی ایران. میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۱(۲)، ۱-۳۰.
<https://doi.org/10.22035/isih.2019.3190.3473>

داوسون، ر.؛ پرویت، ک. و کارن، د. (۱۳۸۲). جامعه‌پذیری
سیاسی (ترجمه مهدی جواهری‌فر)، تهران: انتشارات
لاجورد.

دیداری، چ.؛ محسنی، ر. ع. و بحرانی، م. ح. (۱۳۹۸). بررسی
عوامل مؤثر بر توسعه نامتوازن در استان کردستان با تأکید بر
شاخص‌های توسعه اقتصادی. جامعه‌شناسی اقتصادی و
توسعه، ۸(۲)، ۱۶۷-۱۹۷.

<https://doi.org/10.22054/qjssd.2018.9901>
رابرتسون، ی. (۱۳۷۴). درآمدی بر جامعه (با تأکید بر
نظریه‌های کارکردگرایی، ستیز و کنش متقابل نمادی)
(ترجمه حسن بهروان)، مشهد: آستان قدس رضوی.

راسخ، ک.؛ قربانی، ع. و ماهوری، م. (۱۳۹۸). تأثیر محیط
آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی بر جامعه‌پذیری
سیاسی دانشجویان دانشگاه شیراز. دانش سیاسی، ۱۵(۱)،
۱۰۱-۸۱.
<https://doi.org/10.30497/PK.2019.2623>

راش، م. (۱۳۹۱). جامعه و سیاست (ترجمه منوچهر صبوری)،
تهران: سمت.

رشیدی، ا.؛ اختیاری امیری، ر. و سیف‌اله‌زاده، س. (۱۳۹۸).

- Analysis of multi polarization process of spatial structure and urban functions (Case Study; Sanandaj City). *Human Geography Research*, 50(2), 467-489. [In Persian]
<https://doi.org/10.22059/JHGR.2018.237810.1007501>
- Ghaderzadeh, O., & Mohammadzadeh, H. (2018). Ethnic identity-Seeking and the Politicization of Ethnicity in the Kurdish Regions. *Strategic Research on Social Problems*, 7(1), 19-42. [In Persian].
<https://doi.org/10.22108/SSOSS.2017.103431.1063>
- Ghavam, A. (1990). An introduction to political socialization. *Sociological Review*, 2(1): 227-238. [In Persian]
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/861532>
- Greenberg, E. S. (1970). *Political socialization*. Routledge.
- Hirschman, A. (2015). *Exit, voice, and lojalffj: Loyalty responses to decline in firms, organizations, and states*. Translated by Maljoo, M. Tehran: Shiraze Publishing. [In Persian]
- Husseini, H., Malekian, M. M., & Tavakoli, Z. (2010). A study of family effect on political socialization (A Case Study of Tehran University Students). *Quarterly Journal of Sociological Studies of Youth*, 1(1), 68-72. [In Persian]
<http://sanad.iau.ir/Journal/ssyj/Article/977187>
- Hyman, H. (1959). *Political socialization*. Free Press.
- Finkel, S. E. (1987). The effects of participation on political efficacy and political support: Evidence from a West German panel. *The Journal of Politics*, 49(2), 441-464.
- Kenaphoom, S. (2017). Political utility influence on political decision. *Asian Political Science Review*, 1(2), 1-12.
- Khoramshad, M.B., & Souri, F. (2019). Institutional trust, Public Universities and Political Socialization in the Islamic Republic of Iran. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 11(2), 1-30. [In Persian]
<https://doi.org/10.22035/isih.2019.3190.3473>
- Pitkin, H. (1967). *The concept of representation*. University of Pres.
- Langton. K. (1969). *Behavioral political science studies*. Oxford University Press. The University of California.
- Lawson, K. (1993). *The human polity: A comparative introduction to political science*. Houghton Mifflin Company.
- Lenard, P. T. (2007). Shared public culture: A reliable source of trust. *Contemporary Political Theory*, 6(4), 385-404.
<https://doi.org/10.1057/palgrave.cpt.9300306>
- Maffesoli, M. (2004). Everyday tragedy and creation: Translated from the French by Karen Isabel Ocana. *Cultural Studies*, 18(2), 201-210. .
<https://doi.org/10.1080/0950238042000201482>
- Marshall, T.H. (1964). *Class, citizenship and social development*. University of Chicago Press.
- Martin, N., & Mellon, J. (2018). The puzzle of high political partisanship among ethnic minority young people in Great Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies*.
- ملی. جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۰(۱)، ۴۵-۷۰.
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085745.1388.20.1.3.5>
- مهرداد، ه. (۱۳۷۶). زمینه‌های جامعه‌شناسی سیاسی: جامعه‌پذیری سیاسی. تهران: انتشارات پازنگ.
- ویستر، ل. و مرتوآ، پ. (۱۳۹۸). روش تحقیق روایت پژوهی: آشنایی با به‌کارگیری تحلیل روایتی رویدادهای در پژوهش‌های روایت (ترجمه حسن بودلایی و نرگس قلی‌زاده)، تهران: انتشارات اندیشه احسان.
- هیرشمن، آ. (۱۳۹۴). خروج، اعتراض و وفاداری (ترجمه محمد مالجو)، تهران: شیرازه کتاب.

References

- Ahmadpour Torkamani, B., Azkia, M., & Sarokhani, B. (2018). Sociological explanation of the role of virtual social networks in political socialization. *The Global Network of Communication Scholars*, 13(1), 66-92. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/GMJ.2018.68235>.
- Alikhah, F. (2007). *The feeling of relative deprivation and the potential for political protest*. PhD thesis, Allameh Tabatabai University, Tehran. [In Persian].
- Almond, G., Powell, B., Strom, K., & Dalton, R.J. (2016). *Comparative politics, a theoretical framework*. Translated by Tayyeb, A., & Zohri, V., Tehran: Amir Kabir Publications. [In Persian].
- Bar-Tal, D., Diamond, A. H., & Nasie, M. (2017). Political Socialization of young children in intractable conflicts: Conception and evidence. *Internatonal Journal of Behavioral Development*, 41(3), 415-425.
- Barzkar, M., Jalaly, R., & Bagheri, S. (2022). A comparative study of the impact of virtual social networks and family on the political socialization of students. *Journal of Islamic Politics Research*, 9(20), 252-279. [In Persian].
<https://doi.org/20.1001.1.23455705.1400.9.20.9.4>
- Bashirieh, H. (2018). *Lessons of democracy for all*. Tehran: Negah Masazeh Publications [In Persian].
- Bingham, P., & Gabriel, A. (1996). Political socialization and political culture. Translated by Tayyab, *Political & Economic Ettelaat*, 113-114, 22-31. [In Persian]
- Carpini, M., & Keeter, S. (1996). *What American knows about Political & Why It Matters?* Yale University Pressd.
- Chilcote, R. H. (2017). *Theories of comparative politics: the search for a paradigm reconsidered*. Translated by Tayyeb, A., & Bozorgi, V., Tehran: Resa Publications. [In Persian].
- Dawson, R. E., Prewitt, K., & Karen, D. (2012). Political socialization: An Analytic study. Translated by Javaherifar, M., Tehran: Lajord Publications. [In Persian]
- Ezatpanah, B., Ghalibaf, M.B., & Ezzati, E. (2018).

- textbooks: Case study of revisited textbooks of Sociology. *The Journal of Sociology of Social Institutions*, 6(14), 207-231. [In Persian] <https://doi.org/10.22080/SSI.2020.16315.1591>
- Rezaei, M., & Gholamrezakashi, M.J. (2006). Challenges of reproducing state hegemony through school discourse. *Iranian Journal of Sociology*, 6(4), 34-58. [In Persian] <https://doi.org/20.1001.1.17351901.1384.6.4.3.3>
- Riessman, C. K. (2007). *Narrative methods for the human sciences*. SAGE Publications.
- Robin, C. (2004). *Fear: The history of a political idea*. Oxford University Press.
- Robertson, I. (1995). *Society: A brief introduction*. Translated by Behravan, H., Mashhad: Astan Quds Razavi. [In Persian]
- Rush, M. (2016). *Politics and society: An introduction to political sociology*. Translated by Sabouri, M. Tehran: Samt. [In Persian].
- Saboktakin Rizi, G., & Shaeri, F. (2021). The sociological study about to affects of political socialization on political participation (case study: over 25 ages in Bojnord city). *Iranian Political Sociology Journal*, 3(4), 199-228. [In Persian]. https://jou.spsiran.ir/article_122094.html
- Sears, David O., & N.A. Valentino, N.A. (1997). Politics Matters: Political Events as Catalysts for Preadult Socialization. *American Political Science Review*, 91(1), 45-61. <https://doi.org/10.2307/2952258>
- Schafers, B. (2011). *Soziologie des Jugendalters*. Translated by Rasakh, K., Tehran: Ney. [In Persian].
- Tafoya, J.R., Michelson, M.R., Chávez, M., & Lavariega Monforti, J.L. (2019). I feel like I was born here: Social identity, political socialization, and deAmericanization. *Latino Studies*, 17(1), 48-66. <https://doi.org/doi.org/10.1057/s41276-018-00164-w>
- Tanhaii, H.A. (2014). *An Introduction to the Schools and Theories of Sociology*. Gonabad: Marandiz Publishing. [In Persian].
- Thompson, D. (1970). *The Democratic Citizen*. Cambridge University Press.
- Umaña-Taylor, A. J., & Yazedjian, A. (2006). Generational differences and similarities among Puerto Rican and Mexican mothers' experiences with familial ethnic socialization. *Journal of Social and Personal Relationships*, 23(3), 445-464. <https://doi.org/10.1177/0265407506064214>
- Wasburn, P. C., & Adkins Covert, T. J. (2017). *Political Socialization Research and Beyond*. Palgrave Macmillan.
- Webster, L., & Mertova, P. (2007). *Using narrative inquiry as a research method: An introduction to using critical event narrative analysis in research on learning and teaching*. Translated by Boudelai, H., & Gholizadeh, N., Tehran: Andisheh Ehsan Publications [In Persian].
- <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1539285>
- Martínez-Cousinou, G., Álvarez-Sotomayor, A., & Tomé-Alonso, B. (2021). Collaborative learning in politics: creating spaces for political socialization in the classroom. *Eur Polit Sci*, 20, 413-426. <https://doi.org/10.1057/s41304-020-00281-y>.
- Mason, R. (1982). *Participatory and workplace democracy*. South Illinois University Press.
- McClosky, E. (1972). *Political participation in the international encyclopedia of the social sciences*. The Macmillan Company.
- Mehrdad, H. (1997). *Fields of political sociology: Political socialization*. Tehran: Pajang Publications. [In Persian]
- Milbrath, L., & Goel, M. L. (1977). *Political participation: How and why do people get involved in politics?* University Press of America.
- Mohammadzade, H., & Khani, S. (2018). The social and historical backgrounds in activation of ethnic cleavage in Iran. *Journal Iranian Social Studies*, 12(3), 125-147. [In Persian] <https://doi.org/20.1001.1.20083653.1397.12.0.12.4>
- Moghadas, A., Lahsaeizadeh, A., & Taghavi Nassab, S. M. (2009). The study of internal factors affecting ethnic and national. *Journal of Applied Sociology*, 20(1), 45-70. <https://dori.net/dor/20.1001.1.20085745.1388.20.1.3.5>
- Nandi, A., & Platt, L. (2020). The relationship between political and ethnic identity among UK ethnic minority and majority populations. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(5), 957-979. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1539286>
- Neundorf, A., & Smets, K. (2017). *Political socialization and the making of citizens*. Oxford Handbooks Online in Political Science.
- Panahi, M.H. (2007). *Sociology of women's political participation*. Tehran: Allameh Tabatabai University Press. [In Persian]
- Rafiiyan, M., Piri, E., Karimi, A., & Heidari, S. (2018). Determination of the level of development of the cities of Kurdistan province border Emphasizing on urban development indicators using the combination of AHP and TOPSIS techniques. *Haft Hesar J Environ Stud*, 6 (22), 5-16. [In Persian].
- Ranney, A. (1995). *Governing: an introduction to political science*. Translated by Sazegar, L., Tehran: Academic Publishing Center. [In Persian]
- Rasekh, K., Ghorbani, A., & Mahuri, M. (2019). The impact of educational environment and mass media on political socialization of students in Shiraz University. *Bi-Quarterly Political Knowledge*, 15(1), 81-101. [In Persian] <https://doi.org/10.30497/PK.2019.2623>.
- Rashidi, A., Ekhtiari Amiri, R., & Seifollahzade, S. (2020). Content analysis of the political socialization components in secondary-school-